

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV PREVZEMA SKUPNE CARINSKE TARIFE EU NA SLOVENSKO
KMETIJSTVO IN ŽIVILSKO PREDELOVALNO INDUSTRIJO**

Ljubljana, julij 2004

JELAR PRIMOŽ

IZJAVA

Študent Primož Jelar izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom docenta dr. Jože Pavlič Damijana in dovolim objavo diplomskega dela na faklultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 27.07.2004

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. SLOVENSKO KMETIJSTVO IN SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA (SKP)	2
2.1. KMETIJSTVO IN ŽIVILSKO PREDELOVALNA INDUSTRIJA (ŽPI).....	2
2.1.1. SPLOŠNO O SLOVENSKEM KMETIJSTVU.....	2
2.1.2. SPLOŠNO O SLOVENSKI ŽPI.....	3
2.1.3. SLOVENSKO KMETIJSTVO IN ŽPI V PRETEKLOSTI.....	4
2.1.4. PRIMERJAVA EU IN SLOVENIJE NA PODROČJU KMETIJSTVA IN ŽPI.....	8
2.2. PREVZEM SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE	9
2.2.1. SKP.....	9
2.2.2. REFORMA SKP	11
2.2.3. PRILAGAJANJE SLOVENSKE KMETIJSKE POLITIKE SKP EU	12
2.2.4. VPLIV PREVZEMA SKP ZA SLOVENIJO	13
3. NOTRANJI TRG EU TER ZUNANJA TRGOVINA	14
3.1. EKONOMSKA INTEGRACIJA IN NOTRANJI TRG EU	14
3.2. VSTOP SLOVENIJE NA NOTRANJI TRG EU	14
3.3. ZUNANJA TRGOVINA KMETIJSTVA IN ŽPI SLOVENIJE.....	15
3.4. ZUNANJA TRGOVINA IN POLITIKA EU.....	19
3.5. SVETOVNA TRGOVINA TER POGAJANJA V OKIVRU WTO.....	20
4. PRAVNI RED IN CARINSKA TARIFA EU	21
4.1. PRAVNI RED EU.....	21
4.1.1. ZAKONODAJA EU	21
4.1.2. PREVZEM EVROPSKEGA PRAVNEGA REDA	22
4.2. ZUNANJETRGOVINSKA UREDITEV AGROŽIVILSTVA SLOVENIJE V PRETEKLOSTI	22
4.3. CARINSKA POLITIKA	23
4.3.1. CARINA IN PRAVNI RED	23
4.3.2. CARINSKA UNIJA	23
4.3.3. CARINSKA TARIFA	24
4.3.4. VSEBINA CARINSKE TARIFE.....	25
4.3.5. PREVZEM CARINSKE TARIFE EU	26
5. VSTOP KMETIJSTVA IN ŽPI V EU	27
5.1. VPLIV VSTOPA V EU NA SLOVENSKO KMETIJSTVO	27
5.2. VPLIV VSTOPA V EU NA SLOVENSKO ŽPI.....	28
5.3. POMEN SPORAZUMA CEFTA ZA SLOVENIJO.....	30
6. VPLIV PREVZEMA SKUPNE CARINSKE TARIFE NA POMEMBNEJŠE SEKTORJE	31
6.1. MLEKO IN MLEČNA INDUSTRIJA	31
6.2. MESO GOVEDI IN MESNA INDUSTRIJA	32
6.3. VINO IN VINSKI TRG	34
6.4. ŽITA IN Z NJO POVEZANA DEJAVNOST	35
6.5. PRIMER SPREMEMBE CARINSKIH DAJATEV	35
7. POMEN TRGOV NEKDANJE JUGOSLAVIJE	36
7.1. ODPRAVA PROSTOTRGOVINSKIH SPORAZUMOV SLOVENIJE	36
7.2. SPORAZUMI EU IN REŽIM DO TRETJIH DRŽAV	38

7.3. VPLIV PREVZEMA STABILIZACIJSKO - ASOCIAIJSKIH SPORAZUMOV NA SLOVENIJO	39
7.4. PRIMER SPORAZUMA SAS EU S HRVAŠKO	40
8. PRIHODNJI RAZVOJ SLOVENSKEGA KMETIJSTVA IN ŽPI.....	42
9. SKLEP.....	44
LITERATURA	45
VIRI.....	48

SLOVAR

A	Kmetijstvo, lov, gozdarstvo
ARSKTRP	Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja
BDP	Bruto domači proizvod
BIH	Bosna in Hercegovina
Cefta	Central European Free Trade Agreement (Srednjevropski sporazum o prosti trgovini)
CURS	Carinski Urad Republike Slovenije
D	Predelovalne dejavnosti
DA	Proizvodnja hrane, pijač, tobačnih izdelkov
DV	Dodana vrednost
EFTA	European Free Trade Association - evropsko prostotrgovinsko združenje (Islandija, Lihtenštajn, Švica, Norveška)
EU	European Union (Evropska unija)
EU-15	Evropska unija pred širitvijo 1.5.2004.
GIZ	Gospodarsko interesno združenje
GATT	The General Agreement on Tariffs and Trade (Splošni sporazum o tarifah in trgovini)
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
ha	hektar
HS	Harmoniziran sistem
JUG	Države nekdanje Jugoslavije
JV	Jugo-vzhod
KN	Kombinirana nomenklatura
KP	Kmetijska politika
MFN	Most Favoured Nations (Države s posebno ugodnostjo)
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
OP	Organizacija proizvajalcev
OPS	Ožja pogajalska skupina
OZN	Organizacija združenih narodov
RS	Republika Slovenija
SAS	Stabilizacijsko asociacijski sporazum
SČG	Srbija in Črna gora
SKP	Skupna kmetijska politika (angl CAP-Common agricultural policy)
SKD	Standardna klasifikacija dejavnosti
SPT	Sporazum o prosti trgovini
STA	Slovenska tiskovna agencija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SVEZ	Služba vlade za evropske zadeve
SZ	Sovjetska zveza
SZTP	Skupna zunanjetrgovinska politika
t	ton
t.i.	tako imenovano

TARIC	The Integrated Tariff of the Community (Integrirana tarifa skupnosti)
UMAR	Urad za makroekonomske analize in razvoj
WTO	World Trade Organization (Svetovna trgovinska organizacija)
ZDA	Združene države Amerike
ŽPI	Živilsko predelovalna industrija

1. UVOD

Slovenija je s 1. majem 2004 postala del EU s 25 državami članicami. Naša država je bila že v preteklosti močno povezana z EU, tako na politični kot ekonomski ravni, zato je vključitev še toliko bolj smiselna. Biti v Evropi je bil naš cilj že od osamosvojitve dalje, s samo vključitvijo pa bomo tudi lažje in hitreje zmanjševali zaostanke za razvitejšimi državami EU, kar nam že uspeva. EU je relativno varen in stabilen prostor, kar je za manjšo državo zelo pomembno, saj skupna pravila in postopki veljajo na številnih področjih. Z vključitvijo v evropsko monetarno unijo bo Slovenija sprejela Evro kot svojo domačo valuto, ter se še trdneje integrirala v evropski notranji trg.

Kmetijstvo in ŽPI predstavljata okoli 3% BDP, njuna vloga pa je Sloveniji zaradi njenih naravnih danosti in razvoja v preteklosti toliko bolj pomembna. Ker je Slovenija majhna, je zelo pomembno poslovanje teh dveh dejavnosti s tujino, kjer pa se srečujeta z raznoraznimi problemi. Nekateri problemi bodo z vstopom v EU odpravljene, vendar pa vstop prinaša precej novih sprememb, s katerimi se bosta ti dve dejavnosti morali soočiti in se nanje prilagoditi. Ker sem tudi sam doma na kmetiji, ki ni ravno evropsko primerljiva, me zelo zanima, kakšne so naše možnosti v prihodnje in kaj bo imelo največji vpliv na poslovanje na kmetiji. Na vpliv vstopa našega kmetijstva in ŽPI v EU je bilo v preteklosti že precej napisanega, vendar se politika zelo hitro spreminja. Zaradi tega sem si za diplomsko nalogo izbral dokaj aktualno temo, ki vpliva predvsem na zunanjo trgovino kmetijsko-živilskih izdelkov. Namen diplomskega dela je predstavitev vpliva prevzema skupne carinske tarife na slovensko kmetijstvo in ŽPI, kot enega izmed mnogih dejavnikov, ki prinašajo spremembe ob vstopu v EU. Cilj diplomskega dela je, skozi proces vstopanja naše države v EU in prilagajanja ključnih politik, prikazati glavne spremembe v kmetijstvu in živilski industriji kot celoti ter spremembe v njunih posameznih delih (sektorjih). Pri tem sem upošteval tako splošne značilnosti kot za Slovenijo pomembne posebnosti.

Diplomsko nalogo sem razdelil na sedem poglavij. V prvem delu sem na kratko opisal naše kmetijstvo in ŽPI, predvsem splošne značilnosti in dogajanje v preteklosti, ter prevzem SKP z njenimi najpomembnejšimi deli, vključno z zadnjimi reformami. Sledi opis vstopa Slovenije na notranji trg EU, opis zunanje trgovine in politike EU ter predstavitev zunanje trgovine agroživilstva Slovenije v zadnjih letih. Tretji del se nanaša na zakonodajo s področja kmetijstva, in podrobnejši opis zunanjetrgovinske politike. Najpomembnejša sta četrti in peti del, ki se nanašata na splošen vpliv vstopa kmetijstva in ŽPI v EU, ter vpliv skupne carinske tarife na najpomembnejše sektorje. Pri tem sem tudi vključil pomen sporazuma Cefta za Slovenijo, ki ni zanemarljiv. Šesti del se nanaša na sporazume o prosti trgovini, predvsem z državami nekdanje JUG, ki so za nas zelo pomemben zunanjetrgovinski partner. V zadnjem delu sem skušal ob ugotovitvah iz prejšnjih poglavij, nekaterih prednostih, slabostih ter priložnostih in nevarnostih nakazati smernice kmetijstva in ŽPI v prihodnje.

2. SLOVENSKO KMETIJSTVO IN SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA (SKP)

2.1. KMETIJSTVO IN ŽIVILSKO PREDELOVALNA INDUSTRIJA (ŽPI)

2.1.1. SPLOŠNO O SLOVENSKEM KMETIJSTVU

Kmetijstvo in njegova politika igrata v gospodarstvu zelo pomembno vlogo. Kmetijska dejavnost po svoji naravi vsebuje mnoge posebnosti: velika je odvisnost od vremenskih dejavnikov, neizenačena sta ponudba in povpraševanje, proizvodni cikel se odvija počasi, zato se tudi počasi odziva na spremembe. Kmetijstvo je tudi ujet v začarani krog tehničnega napredka, brez katerega ne bi bilo povečanja dohodka, vendar pa hkrati ravno zaradi tega prihaja do padanja cen. Ob predpostavki, da država želi ohraniti primarno dejavnost, je torej njena osnovna naloga v reševanju dohodkovnega problema pridelovalcev (Kovač, 2002, str. 5-10).

Tabela 1: Osnovni statistični podatki slovenskega kmetijstva

Leto	Št. kmetij	Povpr. št. živine	Zemljišča v uporabi (ha)	Št. kmetij (0-5 ha) površin	Št. kmetij nad 10 (ha) površin	Povprečna velikost (ha)
2000	86 467	5.5	486 000	53 428	10 981	5.6
2003	77 145	6.1	481 000	44 399	12 116	6.2

Vir: Ekonomsko ogledalo, 2003b, str. 15; Hrastar, 2003, str. 3.

Slovensko kmetijstvo se je v povojnem obdobju razvijalo v posebnih političnih in gospodarskih razmerah. To se odraža tudi v agrarni strukturi, kar je posledično prispevalo k zaostanku v razvoju za državami srednje Evrope, ki pa se vztrajno zmanjšuje. Lani se je s kmetijsko pridelavo na družinskih kmetijah, kmetijskih podjetjih, družbah in zadrugah v Sloveniji ukvarjalo 12 % manj gospodarstev kot leta 2000, od leta 1992 pa je to število manjše kar za 23 %. Kmetijska gospodarstva so imela v uporabi nekaj manj kot četrtno celotnega ozemlja Slovenije, in od tega samo 30% v ravninskem delu. Rastlinska pridelava h končni kmetijski pridelavi prispeva okoli 30%, pridelovanje poljščin pa ostaja izrazito podrejeno potrebam živinoreje. Živino redi 90% vseh kmetijskih gospodarstev, predvsem govedo za prirejo mleka in mesa. Pomembni dejavnosti sta tudi prašičjereja in perutninarstvo (Kezunovič, 2003, str. 40-42; Kovač, 2002, str. 37).

V zadnjih treh letih se je velikost kmetijskih gospodarstev (merjena s kmetijskimi zemljišči v uporabi) povečala za dobro desetino, povprečna velikost kmetij pa je za petino večja kot pred desetimi leti. Počasi se izboljšuje tudi struktura kmetijskih gospodarstev po posameznih velikostnih razredih, in po številu živine, kar je izjemno pomembno za doseganje večje produktivnosti (Hrastar, 2003, str. 3).

Naravne danosti za kmetijstvo so v Sloveniji razmeroma neugodne, kar dodatno vpliva na manjšo proizvodno sposobnost, ožji izbor kultur ter s tem manjšo prilagodljivost. Neugodna

struktura kmetij in posestna razdrobljenost se posledično odražata v slabi storilnosti in s tem višjih stroških, nižji intenzivnosti pridelave, nizki stopnji profesionalizacije in majhnemu deležu kmetij, ki pridobivajo dohodek samo iz kmetijstva. Vse to zavira hitrejše prestrukturiranje in zmanjšuje konkurenčno sposobnost slovenskega kmetijstva v primerjavi z evropskim (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 16-17). Zaradi nemobilnosti delovne sile in splošne neatraktivnosti kmetijskega poklica, ter slabe izobrazbene strukture, strukturne spremembe potekajo počasi, posledično pa zaostaja tudi razvoj podeželja. V Sloveniji naj bi v prihodnosti ostalo okoli 50 000 kmetij, od tega približno 55 % mešanih, ostale pa naj bi bile profesionalne (Korbar, 2002d, str. 2; Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 47-48).

2.1.2. SPLOŽNO O SLOVENSKI ŽPI

ŽPI je ena najpomembnejših gospodarskih dejavnosti, tako v EU, kot v Sloveniji in se uvršča med najstarejše industrijske veje. Rezultat proizvodnje so živilski proizvodi za končno porabo ali polproizvodi, ki so namenjeni za nadaljnjo predelavo ali prodajo v industriji. V ŽPI spadajo mlečna industrija, mesna industrija, žitna industrija, predelava tobaka ter izdelovalci alkoholnih in brezalkoholnih pijač (Brskanje po tarifi, 2004).

Tabela 2: Živilska industrija, panoga v zadnjih nekaj letih; vrednosti v Mio EUR

	2000	2001	2002	Index 02/01	Index 00/98
Št. podjetij	388	377	394	104.5	107.1
Št. zaposlenih	19 473	19 281	19 841	102.9	110.0
Sredstva	/	/	2265.5	103.2	121.4
Prihodki od prodaje	1 731.7	1 801.8	1 850.9	102.7	105.7
Prihodki od izvoza	302.4	341.0	338.9	99.4	132.8
Izvozna usmerjenost	17.5 %	18.9 %	18.3 %	96.8	125.8

Vir: Kuhar, 2003; Kramar, 2003.

ŽPI je tesno povezana s kmetijstvom, saj je v svojem inputu odvisna od kmetijske proizvodnje, zato je njuno skupno delovanje toliko bolj pomembno. Število podjetij se že nekaj let giblje okoli 400, število zaposlenih pa okoli 20 000. Pomemben je delež ŽPI v celotni predelovalni industriji, ki je okoli 14%, prav tako pa pomembno prispeva k uspešnosti kazalcev celotne predelovalne dejavnosti. Živilskopredelovalna podjetja so usmerjena pretežno na slovenski trg, izvoz je izrazito regionalen in še vedno temelji na nediferenciranih izdelkih, ki sicer dosegajo ustrezno raven kakovosti. ŽPI skupaj z kmetijstvom prispeva k BDP skoraj 10 % in daje v verigi od kmetijstva preko živilske industrije do trgovine z živili okoli 100 000 delovnih mest (Papež, 2003, str. 6).

Slovenija močno zaostaja pri notranjem prestrukturiranju in vzpostavljanju konkurenčnosti te panoge. Prevladujejo namreč majhna podjetja, ki ne morejo doseči pozitivnih učinkov ekonomije obsega. Primanjkuje ustreznih tržnih strategij in izvedbenih programov za prilagajanje novim razmeram, ter razvitejših oblik sodelovanja podjetij. Pri tem so

možnosti za vertikalna povezovanja kmetijskih pridelovalcev in živilskopredelovalnih podjetij premalo izkoriščene (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 154-155). Značilna je tudi nizka raven razvojne in raziskovalne intenzivnosti ter tehnološka zaostalost. Problemi iz kmetijstva se prav tako prenašajo na ŽPI in vplivajo na njen konkurenčni položaj, podjetja pa zanemarjajo tudi nekatere necenovne dejavnike konkurenčnih prednosti, ki so ključni element sodobne konkurence (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 41-43).

2.1.3. SLOVENSKO KMETIJSTVO IN ŽPI V PRETEKLOSTI

Kmetijski pridelki so živinorejski in rastlinski pridelki, ter proizvodi prve stopnje predelave teh pridelkov. Živilo je vse, kar ljudje uporabljajo za prehranske namene, v nepredelani, polpredelani ali predelani obliki, vključno s pitno vodo (Zakon o kmetijstvu, 2000). Pojem agroživilstvo vključuje industrijo surovin za kmetijsko pridelavo, kmetijstvo, ŽPI, trgovino z živili in gostinstvo (Papež, 2003, str. 6). V zadnjih letih splošne razmere v slovenskem kmetijstvu niso najboljše. Značilno je poslabšanje cenovno-stroškovnega razmerja, prav tako pa tudi padanje realnih dohodkov v kmetijstvu, ki kljub povečanju subvencij in razmeroma visoki cenovni ravni precej zaostajajo za povprečnimi dohodki v gospodarstvu (Rednak et al., 2003, str. 15-24). V preteklosti za kmetijsko-živilske izdelke dokaj zaprta država se je v zadnjih letih močno odprla, predvsem zaradi vključevanja v EU in s sklenitvijo raznih sporazumov, kar je v veliki meri povzročilo dodaten pritisk na znižanje cen proizvodov.

Slovenska ŽPI se je desetletja razvijala in delovala v specifičnih razmerah zaščitene, majhnega trga. Tudi po osamosvojitvi je trg predelanih kmetijskih proizvodov, kot eden redkih, ostal razmeroma zaščiteno. Precej bolj kot sproščanje mednarodne menjave s kmetijsko-živilskimi izdelki je v obdobju pred pristopom na poslabšanje poslovnih rezultatov dejavnosti močno vplivala vertikalna konkurenca s trgovinskim sektorjem, kar se je preko zniževanja dobavnih cen odrazilo v poslabšanju ekonomskega položaja (Kmet Župančič, Kovačič, Kušar, 2003, str. 5-27). V zadnjem desetletju si je trgovina izborila svoj delež, medtem ko ŽPI in pridelava razen redkih izjem zaradi razdrobljenosti na trgu nista bili tako uspešni (Kezunovič, 2003, str. 47). Panoga je iz obdobja nadpovprečne dejavnosti v zadnjih letih prešla v povprečno predelovalno dejavnost. Prihodki od prodaje stagnirajo, spreminja se prirast izvoza, zmanjšuje se uvoz. Strateške povezave, ki bi se razvijale naprej v skupna vlaganja ali neposredne investicije s tujimi podjetji, so bile zelo redke (Jež, Kuhar, 2004).

Tabela 3: Kmetijstvo in živilstvo - blagovna menjava s tujino, v mio EUR

Leta	1999	2000	2001	2002	2003
Skupaj	961.8	1 057.0	1 134.0	1 166.6	1 174.9
- izvoz	644.7	700.1	747.7	759.1	771.4
- uvoz	317.2	356.8	386.3	407.5	403.4
Saldo menjave	-327.5	-343.3	-361.3	-351.7	-368.0
Pokritost v %	49.2	51.0	51.7	53.7	52.3

Vir: Ekonomsko ogleдалo, 2003, str. 15.

Podatki o zunanji trgovini kmetijsko-živilskih proizvodov Slovenije so za primarno dejavnost posebnega pomena, saj so zelo natančen odsev dogajanja v dejavnosti, in eni zmed redkih, ki pojav zajemajo v celoti brez ocenjevanja. Nekateri kazalci kažejo, da so podjetja še vedno preveč usmerjena v izvoz v države bivše JUG in premalo na trge EU (Sebenik, 2003, str. 2). Pri izvozu prevladujejo meso in mesni izdelki, kakovostno vino in pijače, ter mlečni izdelki. Slovenski živilski proizvodi so na trgu EU praviloma uvrščeni v razred vzhodnoevropskih in sodijo v nižje cenovne razrede. Slovenija je tradicionalni neto uvoznik kmetijsko-živilskih izdelkov, vendar se pokritost uvoza z izvozom izenačuje. Največ blaga k nam prihaja s skupnega trga EU (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 48-50).

Tabela 4: Delovno aktivno prebivalstvo in dodana vrednost po dejavnostih v letu 2002

	Delovno aktivno preb.	Delež v vseh delovno aktivnih (%)	Dodana vrednost po dejavnostih in (mio EUR)	Delež dodane vrednosti po dejavnostih (%)
Skupaj	783 499	100.00	20 746.31	100.00
A (1)	42 972	5.5	624.00	3.0
DA (2)	20 328	2.6	744.13	3.6
D (3)	238 412	30.4	5 447.58	26.3

(1) Kmetijstvo, lov, gozdarstvo

(2) Proizvodnja hrane, pijač, tobaknih izdelkov (ŽPI)

(3) Predelovalna industrija

Vir: Statistični letopis RS 2003, 2003, str. 221, 243, 458-459.

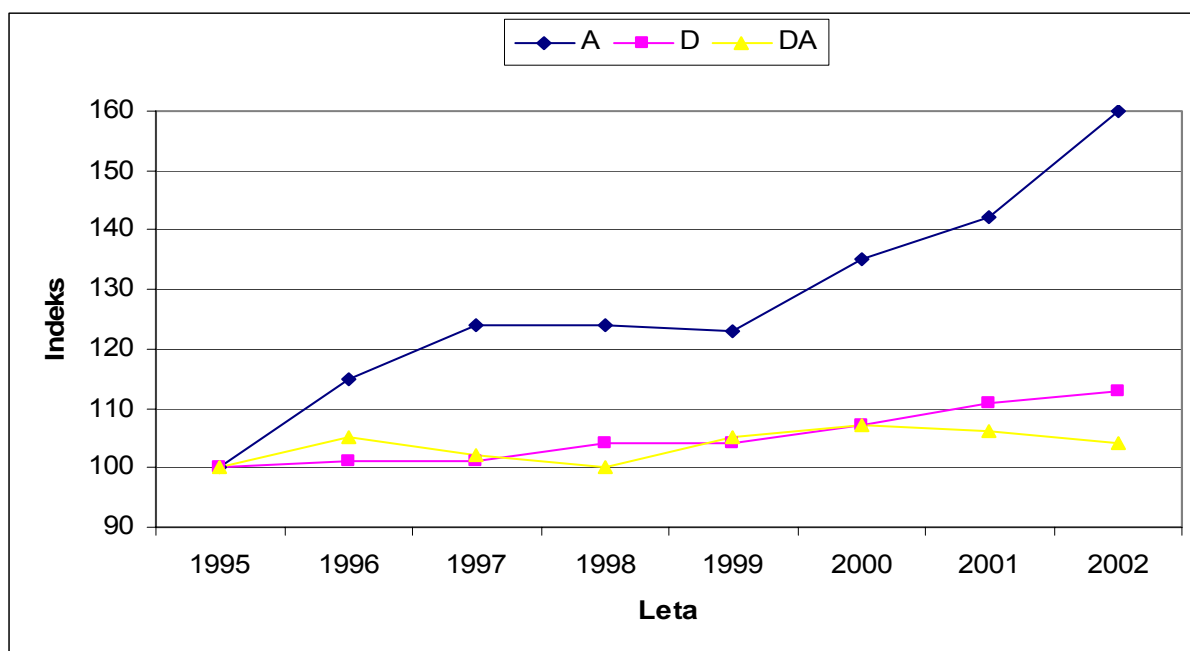
Pomembnejša kazalca za merjenje gospodarskega pomena posameznih dejavnosti sta delež v skupno ustvarjeni dodani vrednosti ter delež delovno aktivnih v vsem aktivnem prebivalstvu. Delež delovno aktivnih prebivalcev v kmetijstvu se v zadnjih letih zmanjšuje, medtem ko ta delež v ŽPI ostaja enak. Posamezna deleža nista velika, vendar je bolj pomembna skupna vloga. V obeh dejavnostih se znižuje delež dodane vrednosti, kar dodatno zmanjšuje njun že tako majhen ekonomski vpliv. DV na zaposlenega je v kmetijstvu precej pod slovenskim povprečjem, medtem ko je ta v ŽPI za nekaj odstotkov višja (Roštan, 2003). Pri tem moram poudariti da ima kmetijstvo kot pomemben razvojni, socialni in politični dejavnik podeželja večjo družbeno težo, kot nam kažejo nekateri podatki. ŽPI je po letu 93 precej izgubila v strukturi dodane vrednosti predelovalne dejavnosti, čeprav je DV na zaposlenega še vedno precej večja od povprečja predelovalnih dejavnosti. Intenzivnejše padanje gospodarskega pomena je značilno predvsem po letu 1996 (Kmet Župančič, Kovačič, Kušar, 2003, str. 5-27).

Tabela 5: Indeksi obsega proizvodnje nekaterih dejavnosti od leta 1995 po SKD (1995=100)

Leta	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
A	100	115	124.3	124.6	123.9	134.9	142.3	160
DA	100	105	102	100	105	107	106	104
D	100	101	101	104	104	107	111	113

Vir: Kuhar, 2003; Žavcer, 2004.

Slika 1: Gibanje indeksov obsega proizvodnje nekaterih dejavnosti od leta 1995 (1995=100)

Vir: Kuhar, 2003; Žavcer, 2004; lastne priredbe.

Za obdobje zadnjih let, razen 1998 in 1999, je za slovensko kmetijstvo značilen trend rasti obsega proizvodnje. To gre prepisati vse večji intenzivnosti pridelave, ki je posledica izboljševanja strukturnih razmer v kmetijstvu. Obseg proizvodnje je po dolгих letih v letu 2003 padel, predvsem zaradi naravnih dejavnikov. Proizvodnja v ŽPI je v zadnjih letih doživljala nekatere vzpone in padce, vendar ostaja na enaki ravni, za to obdobje pa je značilno postopno odpiranje trga s kmetijsko-živilskimi izdelki. V prihodnosti je v kmetijstvu pričakovati ustavitev rasti proizvodnje, predvsem zaradi politike EU, ki omejuje proizvodnjo določenih sektorjev. Nič dobrega se ne obeta tudi ŽPI, saj so njihove proizvodne možnosti zelo omejene, vse bolj se povečuje uvoz, izvoz pa je brez državnih pomoči zelo težak (Korbar, 2003e, str. 4).

Tabela 6: Indeksi cen nekaterih dejavnosti po SKD od leta 1995 (1995 = 100)

Leta	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
CPI *	100	110	119	128	137	149	162	173
PPI (A) **	100	111	122	122	121	130	141	142
PPI (DA) ***	100	111	125	136	138	147	164	178

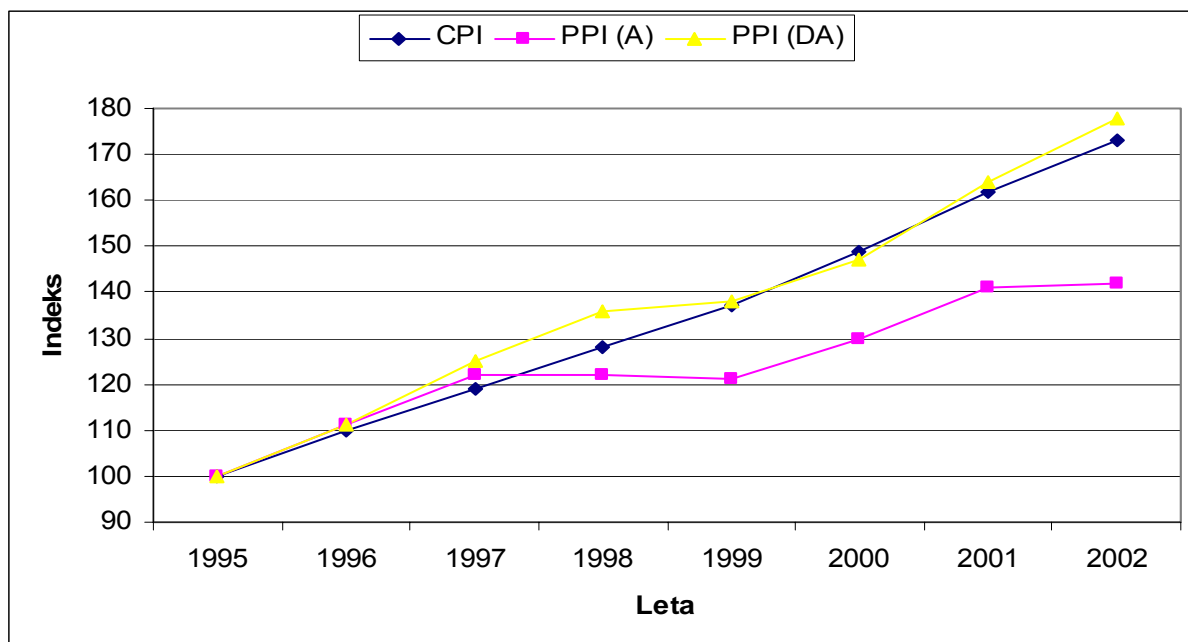
* Consumer price index (Indeks cen življenjskih potrebščin)

** Producer price index (Indeks cen pri proizvajalcih; sektor kmetijstva)

*** Producer price index (Indeks cen pri proizvajalcih; sektor ŽPI)

Vir: Kuhar, 2003.

Slika 2: Gibanje indeksov cen nekaterih dejavnosti (1995 = 100)

Vir: Kuhar, 2003; lastne priredbe.

Za obdobje do leta 1997 je bilo značilno razmeroma ugodno cenovno-stroškovno razmerje in posledično blag trend rasti dohodkov v kmetijstvu, vpliv proračunskih podpor na raven dohodkov v kmetijstvu pa je bil majhen. Po letu 1997 so se razmere za kmetijstvo začele slabšati, kar nazorno kaže gornja slika (Korbar, 2003e, str. 4). V letu 2002 so npr. cene hrane in brezalkoholnih pijač v indeksu cen življenjskih potrebščin porasle za 7.5%, kar je enako povprečni rasti cen vseh življenjskih potrebščin. Rast cen pa ne temelji na gibanju povprečnih cen osnovnih surovin, to je kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih. Cene teh so namreč porasle le za 1.8%, torej so za rastjo cen hrane in brezalkoholnih pijač zaostajale za 5.7 odstotne točke. Vzroke lahko iščemo v cenejšem uvozu, zmanjšanju odkupnih cen nekaterih proizvodov, predvsem pa v dodatnih stroških v predelavi in v spremenjenem povpraševanju prebivalstva. Rast cen kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih relativno zaostajala za rastjo cen življenjskih potrebščin tudi v državah članicah EU. Analitiki evropskih kmetijskih trgov za prihodnje srednjeročno obdobje napovedujejo nadaljnje zniževanje odkupnih cen in s tem njihovo približevanje nizkim svetovnim cenam (Ekonomsko ogledalo, 2003, str. 15).

Živilskopredelovalna podjetja in kmetje so se na vstop pripravljali, vsak po svojih močeh, država pa v preteklosti na tem področju ni imela jasne politike. Šele pred nekaj leti je sprejela program prestrukturiranja ŽPI in program kmetijskih reform, s katerima je bolj ali manj uspešno skušala reševati različne probleme in s tem oblikovati koncept politike in povezave med primarno kmetijsko proizvodnjo, predelavo in trgovino. Pri prestrukturiranju je pomagala predvsem z investicijami v materialna sredstva, izvajala je programe za specializacijo in povezovanje med podjetji za skupen tehnološki razvoj ter razvoj novih proizvodov in storitev (Živilska industrija pred vstopom v EU zaostaja s prestrukturiranjem, 2003).

Na področju kmetijstva se je država predvsem usmerjala v oblikovanje močnejših in razvojno perspektivnejših kmetijskih gospodarstev ter v razvoj podeželja (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 17-23). Vse več sredstev pa je v zadnjem času namenjala tudi ukrepom za stabilizacijo trgov in kmetijsko-okoljskemu programu (okoli 80%), slabšemu dohodkovnemu položaju kmetov in prehranske industrije, predvsem zaradi vse večje zunanjetrgovinske liberalizacije. Del sredstev je šlo tudi podpora za pripravo kmetijskih pridelkov in živil za zunanji trg in sicer za izvoz živine, mesa in mesnih izdelkov, mleka ter mlečnih izdelkov (Kovač, 2002, str. 36-40). O uspešnosti reform se da razpravljati, napredek je viden, vendar spremembe potekajo prepočasi. Tu bi predvsem poudaril razmere na trgu govejega mesa, ki še do sedaj ni urejen in v celoti primerljiv z evropskim.

2.1.4. PRIMERJAVA EU IN SLOVENIJE NA PODROČJU KMETIJSTVA IN ŽPI

Tabela 7: Nekateri primerjalni podatki kmetijstva in živilstva med SLO in EU-15

	Povpr. velikost kmetije (ha)	Uporabna površina ozemlja (%)	Delež zaposlenih v kmetijskih dejavn. (%)	Delež kmet. v DV (%)	Izdatki gospod. za hrano (%)	Delež kmet. v BDP (%)
Leto	2000	2000	2000	2000	2001	2002
EU-15	18.7	40.6	4.3	1.8	16.2	1.6
Slovenija	5.6	24.2	9.9	3.2	22.0	2.1
Nove članice	/	/	/	/	28.3	2.2

/ ni podatka

Vir: Agricultural situation in candidate countries, 2000; The 2003 Agricultural Year, 2004; Kovač, 2002, str. 34-35.

Primerjava povprečne velikosti kmetijskega gospodarstva v Sloveniji z EU-15 je mogoča za popisno leto 2000. Takrat je bilo povprečno slovensko gospodarstvo več kot trikrat manjše kot v EU in tudi trikrat manjše kot v Avstriji, kjer so naravne razmere najbolj podobne slovenskim. Razlika se v zadnjih letih nekoliko zmanjšuje, vendar je v Sloveniji še vedno veliko malih in premalo srednjih kmetijskih gospodarstev, velikih pa skoraj ni (Ekonomsko ogledalo, 2003b, str. 15). Slovenija ima izmed novih članic v uporabi najnižji delež kmetijskih zemljišč od vseh zemljišč, znaša pa okoli 25%. Gledano z vidika površine kmetijske zemlje na prebivalca, se Slovenija z 0.09 ha nahaja na dnu lestvice evropskih držav. Samo nekaj več kot 15% kmetij je čistih, to je tistih, kjer je večina družinskih članov zaposlenih samo na kmetiji. Razvoj zasebnega kmetijstva, ki gospodari na več kot 90% kmetijskih površin, pa je v preteklosti tudi zaostal za razvojem kmetijstva v nekdanjih primerljivih državah srednje Evrope (Korbar, 2002d, str. 2; Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 47-48).

Delež kmetijstva v BDP se zmanjšuje, prav tako pa tudi izdatki gospodinjstev za hrano. Čeprav so ti deleži višji kot v EU-15, se približujejo evropskemu povprečju. Delež kmetijstva in živilstva v zunanji trgovini je na uvozni strani zelo podoben evropskemu, na izvozni

strani pa je ta precej manjši, kar kaže na majhno izvozno usmerjenost. Če primerjamo število zaposlenih v celotni kmetijski dejavnosti ter skupno število vseh zaposlenih v Sloveniji in EU, so vidne velike razlike. Povprečje v EU je 4.3%, medtem ko je delež v Sloveniji višji za 5.6 odstotnih točk. Ta delež je od slovenskega večji le v dveh državah EU, Grčiji in Španiji (Kovač, 2002, str. 34-35). V EU-15 en kmet oskrbuje 53 potrošnikov, v novih članicah pa je razmerje med kmeti in potrošniki 1:13, kar tudi nudi možnosti za izboljšanje (Odmevi, 2004).

Če primerjamo delež DV kmetijstva in gozdarstva v skupno ustvarjeni DV v Sloveniji, z enakim deležem v EU, ugotovimo, da je ta po podatkih za leto 2000 v Sloveniji za 1.2 odstotni točki višji kot v povprečju EU. Dve državi članici - Grčija in Španija - imata višji, vse ostale države članice pa nižji delež kmetijstva in gozdarstva v skupni DV (Kovač, 2002, str. 34-35). Slovenija tudi po produktivnosti ŽPI močno zaostaja, v primerjavi z državami EU. Dodana vrednost na zaposlenega v nobeni skupini znotraj živilske panoge ne presega 50% povprečne dodane vrednosti na zaposlenega v EU. Glede na povprečno dodano vrednost celotne živilske industrije v posameznih državah članicah EU so rezultati še slabši (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 16-17).

2.2. PREVZEM SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE

2.2.1. SKP

2.2.1.1. SPLOŠNO O SKP

SKP je ena prvih in najpomembnejših skupnih politik EU in predstavlja enega od njenih temeljev. Je tudi najdražja politika, saj se za njeno uresničevanje namenja 42 milijard evrov, kar predstavlja 45 % proračuna EU (Skupna kmetijska politika, 2004). Kmetijstvo in živilstvo je EU opredelila za področje skupnega urejanja vseh članic že v ustanovnem aktu, Rimski pogodbi iz leta 1957, ki je ustanovni dokument Evropske gospodarske skupnosti, iz katere se je kasneje razvila EU. Od leta 1962 temelji na treh načelih: enotni oziroma skupni trg (prosti prodaji kmetijskih pridelkov med članicami), prednostna obravnava kmetijske pridelave EU (tržno-cenovna zaščita) in finančna solidarnost članic (skupni proračun) (Korbar, 2002a, str. 5; Čebular, Grahek, 2003, str. 107-109).

V okviru SKP se EU še vedno trudi bolj ali manj uspešno izpolnjevati prvotne cilje, ki se niso spremenili vse do danes (Kezunovič, 2003, str. 38):

- zagotavljanje redne oskrbe z živili po sprejemljivih cenah za potrošnike,
- zagotavljanje primerne življenjske ravni za kmetijske pridelovalce,
- zviševanje storilnosti v kmetijski pridelavi in
- stabiliziranje kmetijskih trgov.

V zadnjem desetletju SKP namenja vse večjo pozornost drugemu stebru KP (netržnemu delu, varovanju okolja in razvoju podeželja), ki je bolj razvojno naravnano. Tu so pomembne podpore naložbam v kmetijska gospodarstva, podpore za zgodnje upokojevanje, za mlade

prevzemnike, podpore za delovno usposabljanje, podpore za izboljšave v predelavi in trženju kmetijskih proizvodov. Vse te podpore so namenjene prestrukturiranju in posodobitvi kmetijstva, gozdarstva in pripadajoče ŽPI (Kezunovič, 2003, str. 38-39). Kljub temu ukrepi, ki vplivajo na trg in cene kmetijskih pridelkov (tržno-cenovna politika), predstavljajo jedro SKP, saj se zanje odmerja kar 90 % vseh sredstev, namenjenih kmetijstvu (Kezunovič, 2003, str. 38). Ti ukrepi imajo neposreden vpliv na trg kmetijskih pridelkov in živil in so usmerjeni predvsem v zagotavljanje stabilnih in primernih prihodkov kmetijskim pridelovalcem, ki še naprej ostajajo glavni cilj SKP (Zakon o kmetijstvu, 2000).

V EU imajo nekateri SKP za grešnega kozla in hočejo celo njeno odpravo, več desetletij pa je bilo ravno kmetijstvo področje, ki je bilo najbolj enotno urejeno in je najbolj povezovalo države članice. Njena odprava bi bila zato nesmiselna, saj bi povzročila tekmovanje KP posameznih držav, kar pa bi močno ogrozilo skupni trg. Zato bo SKP ne glede na družbene spremembe tudi v prihodnje ohranila pomemben vpliv na delovanje demokratičnih institucij EU in pomembno vplivala na mednarodne odnose (Čebular, Grahek, 2003, str. 107-109).

2.2.1.2. TRŽNO CENOVNA POLITIKA

Kmetijstva tudi najbolj odprte in liberalne države ne prepuščajo v celoti trgu. Običajno države prosto kmetijsko trgovino preprečujejo, da zaščitijo domače neučinkovite pridelovalce pred konkurenco zunanjetrgovinskih partnerjev in s tem omogočajo višjo raven cen kmetijsko-živilskih izdelkov. SKP ima za posredovanje v mednarodni trgovini na voljo različne inštrumente. Prvi so carinske omejitve z ukrepi v obliki predpisanih uvoznih dajatev in izplačanih izvoznih subvencij, drugi pa necarinske omejitve, kot so intervencije na notranjem trgu, omejevanje ponudbe, dohodkovne podpore na strani stroškov in dohodkovne podpore na prihodkovni strani (Pirc, 2004). Med najbolj zaščitene trge sodijo žita, sladkorna pesa in mleko, razmeroma močno zaščiteni so trgi govejega mesa ter mesa drobnice. Le majhen del pridelave ostaja v EU nezaščiten: prašičjereja, reja perutnine ter pridelava sadja in zelenjave. Na te trge z ukrepi posežejo šele, ko so tržne razmere izredno neugodne (SKP EU, 2001, str. 1).

Tržno cenovna politika predstavlja prvi steber KP in uresničuje cilje, ki so vezani na dohodkovni položaj kmetijstva in stabilnost kmetijskih trgov. Kot sem že omenil je osnovna značilnost kmetijskih trgov njihova nestabilnost. Cene nihajo zaradi naravnih razmer in cikličnih gibanj. Brez posredovanja na dolgi rok cene kmetijskih izdelkov padajo zaradi vedno večje ponudbe, kot posledica novih znanj in tehnologij. Vendar pa povpraševanje ne dohaja naraščajoče ponudbe, zato so kmetje podvrženi precejšnjim nihanjem dohodkov in od vlad zahtevajo, naj jim uredi cene kmetijskih izdelkov. Pri tem pa je zunanjetrgovinska zaščita najbolj preprost in najdlje uporabljen ukrep KP (Pirc, 2004).

Če je država neto uvoznica hrane, potem lahko učinkovita zunanjetrgovinska zaščita omeji zunanjo trgovino. Cene se s tem dvignejo na z dajatvami načrtovano raven in so zato tudi manj občutljive na tržna nihanja. Posledica take zaščite na dolgi rok je, da pridelovalci in

živilska industrija niso sposobni konkurenčne prodaje na svetovnem tgu, kar je za tako majhno gospodarstvo kot Slovenija, pogoj za obstoj. Resne težave nastopijo takrat, ko taka politika pripelje do presežkov, kot pri nas pri mleku, ki ga je skoraj tretjino treba izvažati in na svetovnem trgu ni mogoče prodati brez pomoči države. Zaradi razlik v cenah je to možno le s pomočjo pokritja razlike med domačo in svetovno ceno v obliki izvoznih nadomestil. Ta ukrep je dokaj drag, na dolgi rok pa povzroča še večja cenovna neskladja in vodi v trgovinske spore. Države zaradi tega posegajo tudi po drugih ukrepih z omejevanjem ponudbe (kvote) in intervencijskimi odkupi (ko cene padejo pod določeno raven) (Korbar, 2002b, str. 5).

Vendar pa vsi ti ukrepi ne rešujejo dohodkovnega problema in zavirajo delovanje trga. Zato so jih v zadnjih letih začele nadomeščati različne oblike dohodkovnih podpor, ki so izplačane neposredno kmetu. Strošek za kupca je nižji, vpliv na trg manjši, učinek na dohodke iz kmetijstva pa enak. Neposredna plačila so preglednejši in ciljno bolj naravnan ukrep kot cenovne podpore. Ta plačila imajo različne oblike, vendar tudi ta ne morejo v celoti preprečiti negativnih tržnih razmer v kmetijstvu. Z reformami SKP se neposredna plačila širijo na večino kmetijskih proizvodov. Sama KP vedno bolj opušča tržnocenovne ukrepe, s tem pa se država vedno bolj umika s trga, težave pridelovalcev pa se s tem večajo, saj se morajo prilagoditi novim tržnim razmeram (Korbar, 2002b, str. 5).

2.2.2. REFORMA SKP

SKP je bila sprva zelo uspešna pri doseganju svojih ciljev, kasneje pa so se pokazali tudi njeni negativni učinki in težave. EU je po zaslugi SKP postala druga največja svetovna izvoznica hrane. Začeli so se kopičiti pridelki, hkrati pa so bile cene zaradi zaščite precej višje kot na svetovnem trgu, kar je onemogočalo normalen izvoz in prispevalo tudi k neravnovesju na svetovnem trgu s hrano. Prodaja presežkov je postala tudi prevelika obremenitev za proračun EU. Z leti je postalo jasno, da so kmetijski ukrepi med kmeti povzročili socialno neenakost, SKP pa je bila zaradi vseh teh razlogov potrebna temeljite prenove, ki pa še ni končana.

SKP se je spreminjala postopno in v zmernih korakih. Zadnji predlogi sprememb so bili zapisani v Agendi 2000, konec junija 2003 pa je bila v Luksemburgu sprejeta zadnja reforma. Ta reforma je predvsem posledica zahtev WTO, da naj bi bilo kmetijstvo manj zaščiteno. Drugi vzroki so še: vse večji pomen vprašanj o varnosti hrane, razna okoljska vprašanja v kmetijstvu, ter zahteve državljanov, da vedo o porabi njihovega denarja (Korbar, 2003b, str. 5). V reformi so bile sprejete uredbe na sedmih področjih, ki dajejo okvire slovenskemu in evropskemu kmetijstvu za nadaljnih deset let. Odločilna pogajanja so bila težavna in dolgotrajna, nove članice so pri oblikovanju nove SKP sodelovale le kot opazovalke, niso pa imele pravice oblikovanja (Sebenik, 2003a, str. 5).

Reforme naj bi kmetijstvo naredile bolj konkurenčno in tržno usmerjeno, poenostavile naj bi predpise SKP, olajšale širitev, ter prispevale k argumentiranemu zagovarjanju evropskega kmetijskega modela v WTO. Breme ukrepov SKP, ki so ga v preteklosti nosili porabniki, se postopoma prenaša na proračun. EU s to reformo predvsem želi spodbuditi racionalnejše

kmetijstvo, dejavnosti pa tudi bolj kot prej priznava njeno široko multifunkcijsko vlogo (Erjavec, 2003, str. 5). Preusmeritev k bolj ekstenzivnemu kmetijstvu in manj tržno izkrivljeni domači podpori naj bi pripomogla tudi k manjši izvozni usmerjenosti, s tem pa bo SKP prispevala k višjim svetovnim tržnim cenam, kar je predvsem v interesu držav v razvoju (Ekonomsko ogledalo, 2003a, str. 18-19).

2.2.3. PRILAGAJANJE SLOVENSKE KMETIJSKE POLITIKE SKP EU

Pred začetkom pristopnega procesa (do leta 1996) je bilo naše kmetijstvo zaprto pred tujo konkurenco, urejeno z administrativnimi cenami za ključne proizvode, proračun za kmetijstvo pa je bil šibak in nesistematično zastavljen (Erjavec, Rednak, Volk, 2002, str. 4-5). Slovenija se je na vstop v EU na kmetijskem področju začela pripravljati že po osamosvojitvi. Leta 1993 je bila sprejeta strategija razvoja slovenskoga kmetijstva, s katero so bili zastavljeni cilji slovenske KP. Program reforme je bil načrtan leta 1998, vključno z začetkom pogajanj na kmetijskem področju. Izvajati se je začel v letu 1999 in je trajal vse do pristopa Slovenije EU. Z reformo KP se je slovenska vlada zavestno odločila za posnemanje evropske KP, da bi na ta način omogočila lažji pristop in si izboljšala položaj v pristopnih pogajanjih (Čebular, Grahek, 2003, str. 105-106).

Reforma naše KP se je ukvarjala predvsem s prevzemanjem pravnega reda EU, uvajanjem ukrepov SKP in usposabljanjem institucij. Uvedla je primerljive tržne rede in uporabljala enake ukrepe kot veljajo v EU. Odpravljeno je bilo administrativno določanje cen, z zniževanjem zunanjetrgovinske zaščite pa so se povečale proračunske podpore kmetijstvu. Država se je v zadnjih letih počasi umaknila s trga, kar je pomenilo, da se ni več vmešavala v določanje tržnih cen in da so se kmetje morali začeti obnašati bolj podjetniško. Usklajevanje pravne ureditve na področju skupnih tržnih ureditev pa je omogočal tudi Zakon o kmetijstvu, sprejet leta 2000. Reforma je zadevala vse panoge kmetijstva, v največji meri pa pridelavo poljščin in prirejo govejega mesa (Močnik, Plahutnik, Rudman, 2000, str. 16-17).

Pogajanja o vstopu Slovenije v EU so se končala 13. decembra 2002 in so trajala pet let, od tega v kmetijstvu od junija 1998 do decembra 2002 (Korbar, 2002c, str. 5). Pogajanja na področju kmetijstva so bila najdaljša in najobsežnejša od vseh 31 pogajalskih področjih. Do začetka pogajanj je imela Slovenija cene, zaščito ter proračunske ukrepe deloma že primerljive z EU, zato je iskala druge možnosti za ohranitev ekonomskega položaja kmetijstva po vstopu. Tudi zakonodaja je bila deloma že usklajena z evropsko (Erjavec, rednak, Volk, 2002, str. 4-5). Opravljena pogajanja se lahko razdelijo v tri sklope: implementacija pravnega reda, zahteve po odmikih pravnega reda (prehodna obdobja in izjeme) in finančni del pogajanj (vprašanja glede plačevanja neposrednih plačil, višina proizvodnih kvot in referenčnih količin ter višina sredstev za razvoj podeželja) (Popovič, 2004).

Na področju kmetijstva so bili doseženi zastavljeni cilji:

- postopna uveljavitev SKP ter zagotovitev čim boljših izhodišč za udeležbo pri oblikovanju SKP v prihodnje,
- popolna in enakopravna vključitev v pravni red EU,
- ekonomski položaj kmetov se zaradi vstopa v EU ne sme poslabšati,
- višine kvot in referenčnih količin, ne smejo biti nižje od sedanje ravni proizvodnje v Sloveniji,
- finančno zelo obsežen in razvojno zanimiv sveženj rešitev za razvoj podeželja,
- rešitve morajo biti prilagojene specifičnim strukturnim in razvojnim problemom slovenskega kmetijstva in morajo upoštevati predvidene spremembe SKP.

Doseženi učinki prinašajo tudi sodobnejšo KP, stabilnejše razmere v kmetijstvu, večjo konkurenčnost in enakopravnost s sedanjimi članicami. Na nekaterih področjih smo dosegli ugodne odmike od pravnega reda EU, zagotovljene pa so tudi možnosti za prestrukturiranje in posodobitev kmetijstva. Pogajanja in celotni pristopni proces lahko ocenimo kot uspešnega, dosežke pa kot najboljši možni izid v danih razmerah. Rešitve obetajo, da se ekonomski položaj kmetijstva na agregatni ravni ne bo le ohranil, ampak za proizvajalce, ki bodo sledili okoljski in razvojni naravnosti KP ter novemu družbenemu vrednotenju kmetijstva, tudi izboljšal (Erjavec, Rednak, Volk, 2002, str. 4-5). Učinkovita realizacija doseženega v pristopnih pogajanjih pa bo odvisna tako od uspešnosti sklepnih priprav na pristop, kot tudi od učinkovitosti delovanja vseh zainteresiranih v obdobju po pristopu. O uspehu ali neuspehu bo tako odločala konkurenčnost celotnega agroživilstva.

2.2.4. VPLIV PREVZEMA SKP ZA SLOVENIJO

Do sedaj še nobena širitev ni potekala brez začetnih težav, zato lahko tudi Slovenija pričakuje nekatere probleme. Z vstopom v EU je slovensko kmetijstvo v celoti vključeno v SKP. Slovenija politike ne vodi več sama, pač pa ima kot članica možnost, da KP in njen nadaljni razvoj sooblikuje. Države članice z vstopom v EU praktično v celoti prenesejo svoje ključne pristojnosti za njeno izvajanje na skupne organe, samo izjemoma pa bo Slovenija lahko izvajala tudi nacionalne ukrepe (npr. državne pomoči), če bo te EU priznala kot dovoljene (Kezunovič, 2003, str. 45-46).

Nedvomno je, da smo z vstopom v EU izgubili velik del pristojnosti, a so zato slovenski kmetje pridobili enotno in bolj dodelano KP. Popolna vključenost Slovenije v notranji evropski trg s 450 milijoni prebivalcev, pa omogoča slovenskim kmetijskim in živilskim izdelkom dostop do novih trgov. Sicer pa je vpliv obsega sprememb na slovensko kmetijstvo za zdaj izredno težko napovedati, ker ne smemo zanemariti dejstva, da bo SKP v prihodnje deležna številnih sprememb, ki jih narekujejo predvsem trgovinske, porabniške in okoljske potrebe (SKP EU, 2001, str. 1).

Če se bo način odločanja o KP pomembno spremenil, pa glede njene vsebinske naravnosti ni pričakovati večjih sprememb. Slovenija je v zadnjih letih vodila primerljivo KP, privedla

tudi do nekaterih konkurenčnih prednosti kmetijstva ter toliko spremenila svoje ukrepe in jih prilagodila pričakovanim razmeram po pristopu, da bodo negativni učinki manjši. Kljub temu je članstvo prineslo veliko novosti, med katerimi je ena najpomembnejših precejšnje odpiranje domačega trga in s tem povečanja konkurence, na drugi strani pa omejitve pridelave z uvedbo proizvodnih kvot in referenčnih količin. Razvoj SKP EU gre v smeri krepitve drugega stebra in poudarjanja večnamenske vloge kmetijstva, torej v smeri, ki si jo je načrtala tudi Slovenija (Korbar, 2003a, str. 4).

Slovenski kmetje in ŽPI se bodo ob vstopu Slovenije v EU brez dvoma znašli v trdi bitki za preživetje, kjer pa imajo možnosti le, če se bodo usmerili v racionalizacijo proizvodnje, povezovanje in seveda iskanje tržnih niš. Poudariti gre tudi, da je bilo v zadnjem času poznavanje ureditev in dogajanja okoli KP med kmeti zelo slabo, čeprav je na voljo dovolj informativnih virov. Zato velja redno spremljanje teh tem za kmete v bodoče neoizogibno. Upamo lahko le, da bodo slovenski kmetje v EU preživeli (Korbar, 2003c, str. 5).

3. NOTRANJI TRG EU TER ZUNANJA TRGOVINA

3.1. EKONOMSKA INTEGRACIJA IN NOTRANJI TRG EU

Ekonomsko integracija pomeni odpravo vseh trgovinskih ovir med državami članicami in uvedbo nekaterih elementov medsebojnega sodelovanja, ki pa so odvisni od oblike ekonomske integracije. EU je leta 1999 dosegla najvišjo stopnjo integracije in sicer Ekonomsko unijo, ki poleg proste trgovine od leta 1957 (odprava carin in kvot med državami), carinske unije od leta 1968 (enotna zunanjetrgovinska politika) in skupnega trga od leta 1993 (prost pretok blaga, storitev, dela in kapitala), vodi še enotno fiskalno in monetarno politiko (Damijan P. et al., 2002, str. 41).

Ekonomsko integracija omogoča prosto trgovino med članicami, ter jih štiti pred preostalim svetom, podjetja pa lahko izdelujejo in prodajajo svoje izdelke skladno s sistemom svobodne konkurence v državi članici, v kateri so pogoji zanje najbolj ugodni. Skupni trg je stopnja ekonomske integracije, ki želi odstraniti vse ovire v trgovanju med državami članicami, z namenom združitve nacionalnih trgov v enotni trg, ki ustvarja razmere za čim večje približevanje pravemu notranjemu trgu. Enotni trg je nadaljevanje skupnega trga, notranji trg pa je zaključek tega procesa (Tilia, 2000, str 2-3).

3.2. VSTOP SLOVENIJE NA NOTRANJI TRG EU

Slovenija je s podpisom pridružitvenega sporazuma leta 1997 začela odpravljati carine in druge omejitve, ki so preprečevali popolnoma svobodno blagovno menjavo med našo državo in EU. V tem času je tudi usklajevala zunanjetrgovinske predpise s tistimi v EU in bistveno zmanjšala verjetnost negativnih učinkov vstopa na notranji trg (Damijan P. et al., 2002, str. 12-16). Vključitev v notranji trg na eni strani pomeni večji trg in nižje cene, odpravo ovir in

lažji vstop na evropski trg, po drugi strani pa praktično ukinja možnost, da bi država ščitila svoje gospodarstvo pred konkurenco s strani gospodarstev drugih držav članic EU. Trgovinska menjava z državami EU tako ni več slovenska zunanja trgovina. Kljub temu velja, da bo trgovina s članicami EU še nekaj let ohranila nekatere značilnosti zunanje trgovine, saj bodo za novinke še nekaj časa veljali nekateri zaščitni mehanizmi za področji notranjega trga in notranjih zadev (Notranji trg in štiri svoboščine, 2004).

Konkurenca na notranjem trgu bo spodbudila (ali prisilila) slovenska podjetja, da izboljšajo svojo konkurenčnost z razvojem novih izdelkov in storitev, uporabo sodobnih tehnologij in nenehnemu zmanjševanju proizvodnih stroškov. Ob nemoteni prodaji izdelkov na celotnem območju EU pa bo po uvedbi evra kot nacionalne valute poslovanje za slovenska podjetja še lažje, saj bodo odpadli tudi transakcijski stroški. Vstop na evropski trg ne pomeni samo soočenja z večjo konkurenco, pač pa tudi priložnost za kakovostne in posebne slovenske proizvode, da najdejo tržne poti na ogromnem evropskem trgu (Kezunovič, 2003, str. 48).

3.3. ZUNANJA TRGOVINA KMETIJSTVA IN ŽPI SLOVENIJE

Izzivi v zunanjetrgovinski politiki so zrcalna slika izzivov na področju konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Za prihodnji vzdržni in dinamični gospodarski razvoj Slovenije je ena ključnih determinant prav rast menjave s tujino. Po osamosvojitvi leta 1991 in precejšnjem zmanjšanju domačega trga je Slovenija začela hitro liberalizirati zunanjo trgovino. Ta je potekala v dveh smereh. Prva z uvedbo carinske tarife, ki je postopoma prilagajala uvozne omejitve tistim, ki veljajo v EU za tretje države. Druga smer pa je postopno zniževala uvozne dajatve v skladu z dvostranskimi prostotrgovinskimi sporazumi, sklenjenimi z nekaterimi državami. Leta 1995 z državami EFTE in Cefte, leta 1996 z EU, Makedonijo in baltiškimi državami, leta 1997 s Hrvaško, leta 1998 s Turčijo in Izraelom ter leta 2001 še z BIH. Pri tem je treba poudariti, da za trgovino s kmetijskimi in živilskimi izdelki v te sporazume zunanjetrgovinska liberalizacija ni (ali vsaj ne v celoti) bila vključena. Slovenija danes s temi državami opravi okrog 85% svoje zunanje trgovine. Skupno zmanjšanje uvoznih dajatev, nastalih zaradi enostranske in dvostranske liberalizacije slovenske zunanje trgovine, še najustrezneje ponazarjajo dejansko plačane uvozne dajatve. Dejanske uvozne dajatve so se med letoma 1992 in 2000 znižale s 5,9% na 1,7%, v trgovini z državami EU pa s 6,4% na vsega 1,3% (Damijan P. et.al., 2002, str. 13-14).

Čeprav je slovensko gospodarstvo eno najbolj izvozno usmerjenih, saj slovenski izvoz vrednostno znaša skoraj 60% celotnega bruto domačega proizvoda, pa Slovenija ostaja neto uvoznik kmetijsko-živilskih izdelkov. Pokritost uvoza z izvozom je le okoli 45-odstotna, a se v zadnjih letih izboljšuje. Kmetijstvo in ŽPI precej prispevata k skupnemu slovenskemu zunanjetrgovinskemu primankljaju, vendar pa je njegov delež vedno manjši. Nizke stopnje samooskrbe ima Slovenija zlasti pri olju, žitih, sladkorju in prašičjem mesu. Stalne presežke ima le pri hmelju, v perutninarstvu in pri prireji mleka, izvoz pa je pomemben še pri nekaterih predelanih proizvodih (kakovostno goveje meso in mesni izdelki, kakovostno vino, pivo). Najpomembnejši uvozni trg je EU, največji delež izvoza (skoraj dve tretjini) pa gre na trge

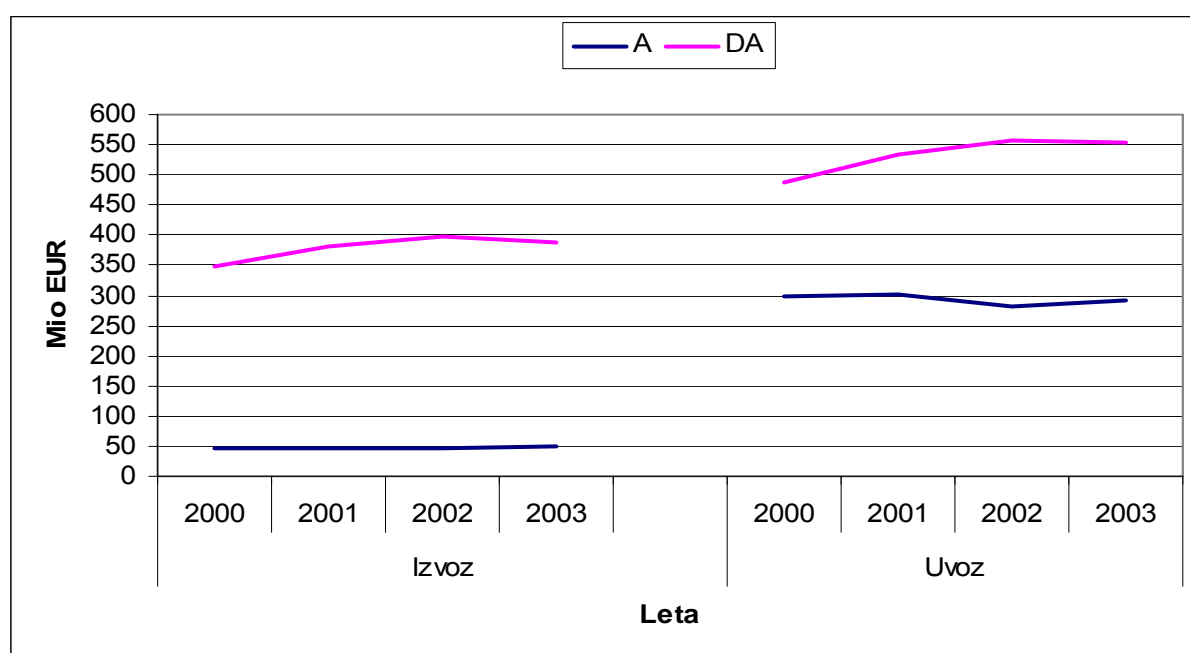
bivših JUG republik (Erjavec, Jarc, 1999, str. 2).

Tabela 8: Skupna zunanja trgovina Slovenije, ter zunanja trgovina kmetijskih in živilskih izdelkov po področjih SKD v letih 2000 - 2003, v mio EUR.

	Izvoz				Uvoz			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Celota	9 491.57	10 346.78	10 962.01	11 285.33	10 984.18	11 344.48	11 574.08	12 237.04
A	46.57	45.36	46.89	49.49	298.06	302.26	281.38	293.48
DA	348.85	381.61	398.31	386.57	486.15	533.05	556.75	555.27

Vir: Statistični letopis RS 2003, 2003, str. 387; Statistične informacije, 2004, str. 4.

Slika 3: Gibanje zunanje trgovine kmetijskih in živilskih izdelkov v letih 2000-2003

Vir: (Podatki iz tabele 8).

Slovenija še vedno uvozi približno šeskrat več kmetijskih izdelkov, kot jih pa izvozi. Povprečna rast izvoza v sektorju A (Kmetijstvo, lov, gozdarstvo) v letih 2000-2003 znaša 2.1%, medtem ko je bila rast uvoza negativna, -0.4%. Delež izvoza kmetijstva v vsem izvozu Slovenije je majhen in znaša le 0.45%, medtem ko je delež tega sektorja v celotnem uvozu s 2.54% precej večji. Na področju hrane, pijač in tobачnih izdelkov je uvoz za okoli 40% večji od izvoza. Povprečna rast izvoza v sektorju DA (Proizvodnja hrane, pijač, tobачnih izdelkov) je v letih 2000-2003 znašala 3.6%, rast uvoza pa je s 4.6% nekaj višja. V tem sektorju sta precej večja tudi deleža izvoza in uvoza v celotni zunanji trgovini. Prvi z okoli 3.60%, drugi pa 4.61%. Podatki v tolarjih prikazujejo nekoliko drugačno sliko in deleže, in sicer zaradi neusklajene rasti tečaja tolarja do evra z rastjo inflacije.

Sektor A je bil v letu 2003 po vrednosti izvoženega blaga v skupnem izvozu Slovenije na 17. mestu, sektor DA pa na 10. mestu. Na uvozni strani je v celotnem slovenskem uvozu sektor A zasedel 12. mesto, sektor DA pa 8. mesto. Za celotno zunanjo trgovino Slovenije je v

zadnjih letih značilen primankljaj. Enako velja tudi za leto 2003, ko je Slovenija izvozila za 2638 milijard tolarjev blaga, uvozila pa za 2860 milijard tolarjev blaga (Predovnik, 2004).

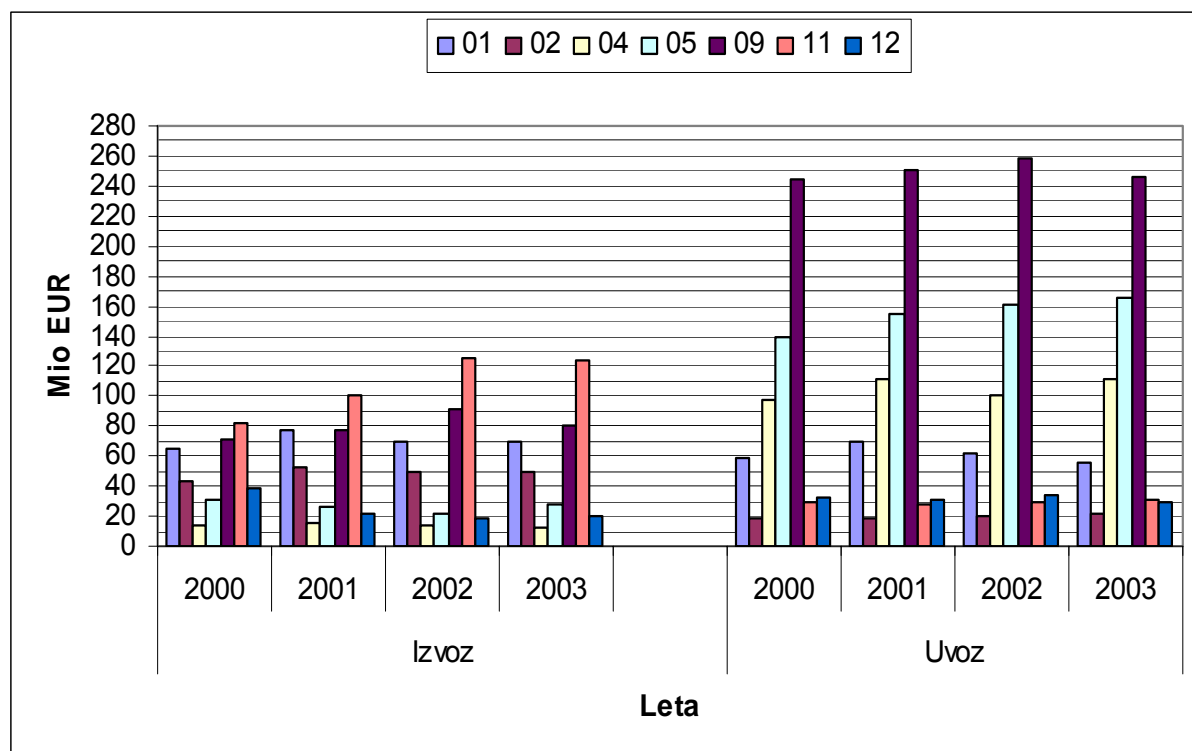
Tabela 9: Zunanja trgovina posameznih sektorjev kmetijstva in ŽPI, v Mio EUR

	Izvoz				Uvoz			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Celota	9 491.57	10 346.78	10 962.01	11 285.33	10 984.18	11 344.48	11 574.08	12 237.04
0	223.55	248.19	245.54	242.23	558.08	603.68	604.09	619.88
01	65.0	77.12	69.64	69.92	58.53	68.60	62.23	54.90
02	42.90	51.90	48.59	50.29	18.24	19.05	20.48	22.43
04	13.94	14.61	14.17	12.51	98.41	110.67	101.11	111.81
05	30.77	27.07	22.48	28.02	139.01	154.00	160.99	166.45
09	70.94	77.49	90.66	81.49	243.89	251.36	259.28	246.29
1	119.96	122.05	143.18	142.80	63.43	58.49	62.60	61.15
11	81.54	100.57	125.33	123.15	29.96	27.53	28.94	31.31
12	38.42	21.48	17.85	19.65	33.47	30.96	33.66	29.84

Sektorji: 0 - živila in žive živali, 01 - meso in mesni izdelki, 02 - mlečni izdelki in jaca, 04 - žita in izdelki iz žit, 05 - sadje in zelenjava, 09 - druga živila, 1 - pijače in tobak, 11 - pijače, 12 - tobak in tobačni izdelki

Vir: Statistični letopis RS 2003, 2003, str. 393; Statistične informacije, 2004, str. 10.

Slika 4: Zunanja trgovina posameznih sektorjev kmetijstva in ŽPI v letih 2000-2003

Vir: (Podatki iz tabele 9).

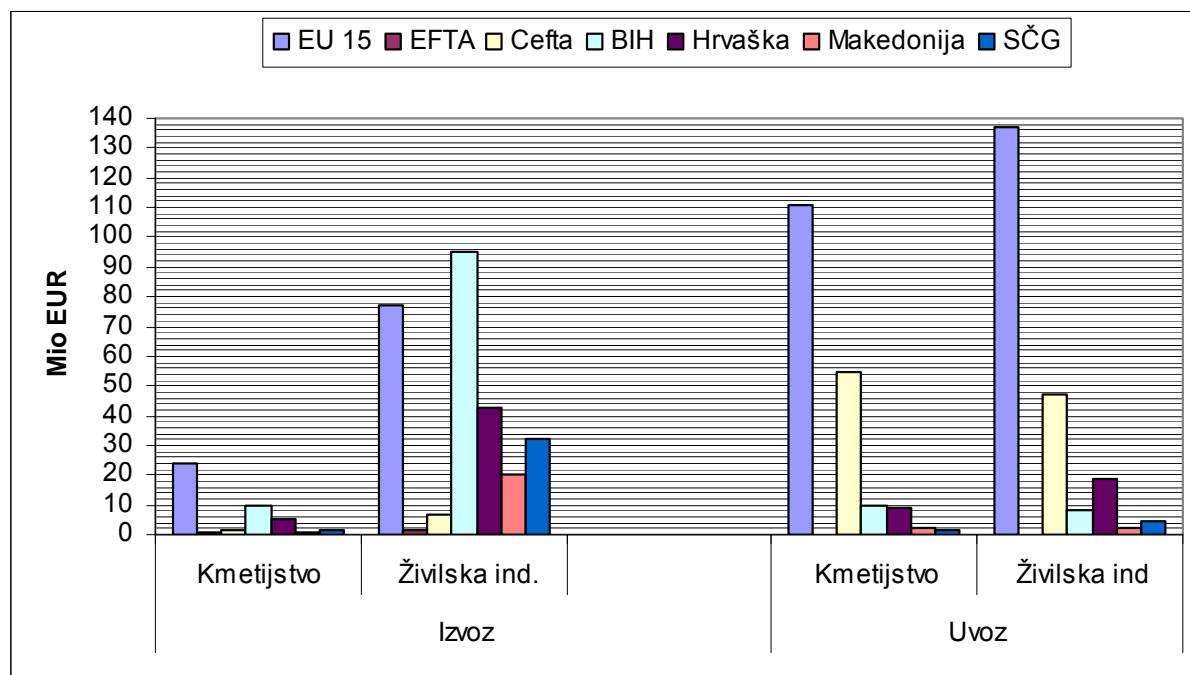
Gornja slika prikazuje gibanje zunanje trgovine nekaterih pomembnejših sektorjev slovenskega kmetijstva in ŽPI. Posamezni sektorji predstavljajo zelo majhen delež v vsej zunanji trgovini, se pa ti sektorji precej razlikujejo glede intenzivnosti izvoza in uvoza. Medtem ko sta mesni sektor in sektor tobačnih izdelkov dokaj uravnotežena je izvoz mlečnih izdelkov precej večji kot pa uvoz. Sektorji drugih živil, žit, sadja in zelenjave pa več uvažajo kot izvažajo. Graf v sektorjih kaže trend naraščanja tako izvoza kot uvoza. V upadanju je le sektor mesa in mesnih izdelkov, dokaj stabilen trg pa ima tobačni sektor. Čeprav tobak ne spada med živila sem podatke tega sektorja uporabil, ker po klasifikaciji skupaj s pijačami tvori svoj oddelek. Najpomembnejši izvozni trgi so trgi držav nastalih na ozemlju nekdanje JUG (Hrvaška, Makedonija, BIH). Na uvozni strani največ blaga prihaja iz skupnega trga EU, vendar se pomen teh trgov že nekaj let zapored počasi zmanjšuje, tako pri izvozu kot pri uvozu. Pomembni zunanji trgi so še nekdanje države sporazuma Cefta in nekdanje SZ.

Tabela 10: Zunanja trgovina kmetijsko-živilskih izdelkov za izbrane države, 2002, Mio EUR.

	Izvoz		Uvoz	
	Kmetijstvo	Živilska ind.	Kmetijstvo	Živilska ind
EU 15	23.85	77.43	110.94	137.04
EFTA	1.00	1.62	0.35	0.23
Cefta	1.65	6.52	54.62	47.53
BIH	9.87	95.21	9.63	8.11
Hrvaška	5.13	42.62	8.98	18.35
Makedonija	0.40	20.26	2.32	2.48
SČG	1.44	32.42	1.42	4.46

Vir: Interna gradiva Statističnega urada RS.

Slika 5: Zunanja trgovina kmetijsko-živilskih izdelkov za izbrane države leta 2002

Vir: (Podatki iz tabele 10).

Slika prikazuje vrednosti izvoza in uvoza kmetijskih in živilskih izdelkov za najpomembnejše zunanjetrgovinske partnerice Slovenije. V živilsko industrijo so vključeni podatki za meso in mesno industrijo, sadje in zelenjavo, mleko in mlečne izdelke, žita in izdelki iz žit ter proizvodnja pijač.

EU ostaja najpomembnejša partnerica tako pri izvozu kot uvozu, vendar je slednji precej večji. Večji pomen imajo še države Cefta in BIH in Hrvaške. Države EFTA so za nas manj pomembne. V EU največ izvozimo mesnih izdelkov, uvozimo pa največ kmetijskih pridelkov, v uvozu živilskih sektorjev prevladuje mesna industrija, delež ostalih pa je dokaj uravnotežen. S Cefto že dalj časa beležimo primankljaj. V izvoznem delu nekoliko izstopata sektor mesnih izdelkov in pijač medtem ko na uvozni strani prevladujejo kmetijski pridelki, mesni izdelki ter sadje in zelenjava. Z BIH imamo že dalj časa presežek v zunanji trgovini. Največ izvažata sektor pijač, zatem pa sledita mlečna ter mesna industrija, največ pa se uvažata kmetijski pridelkov. Za Hrvaško velja podobno kot za BIH. Največ se izvažata pijač in mlečnih izdelkov, uvažata pa kmetijski pridelki. Med pomembnejšimi zunanjetrgovinskimi partnericami na področju kmetijsko-živilskih izdelkov sta še Makedonija ter SČG. Slovenija ima z obema državama presežek v zunanji trgovini, podobno pa ima tudi strukturo izvoza in uvoza. Pri izvozu prevladujeta mesna industrija in sektor pijač na uvozni strani pa kmetijski pridelki ter sadje in zelenjava (Interna gradiva Statističnega urada RS).

3.4. ZUNANJA TRGOVINA IN POLITIKA EU

EU in njene bodoče članice naj bi skupaj zagotovile, da bo EU uspelo doseči zastavljeni cilj, in do leta 2010 postati najbolj konkurenčno gospodarstvo. S tem bo povečala svojo težo v trgovinskih pogajanjih, predvsem v WTO. Gospodarsko sodelovanje s tretjimi državami EU spodbuja z ukrepi, ki so ciljno usmerjeni na regijo oz. državo. Ti ukrepi so predvsem sporazumi in različni programi sodelovanja. Za nas so pomembni predvsem trgi JV Evrope, ZDA in Rusije. Nova EU s 25 članicami skoraj petino kmetijsko-živilskih proizvodov izvozi v države zunaj EU. Prav tako pa EU veliko kmetijskih izdelkov tudi uvažata in sicer naj bi bil ta uvoz večji kot sedanji skupni uvoz ZDA, Avstralije, Japonske in Nove Zelandije. EU je tudi eden najbolj odprtih trgov, ko gre za uvoz kmetijskih izdelkov iz tretjih držav, je pa tudi največji svetovni uvoznik kmetijsko-živilskih izdelkov iz manj razvitih držav in držav v razvoju (Korbar, 2004b, str. 5).

Oblikovanje skupne zunanjetrgovinske politike EU je potekalo vzporedno z oblikovanjem skupnega in kasneje notranjega trga. Zunanji ekonomski odnosi EU obsegajo skupno trgovinsko politiko, razvojno politiko, sporazume o prosti trgovini ter gospodarske sporazume s tretjimi državami in mednarodnimi organizacijami. EU za vodenje SZTP EU uporablja ukrepe na podlagi carinske tarife, z letnimi uredbami pa določa ukrepe pri uvozu blaga na carinsko območje EU in izvozu blaga s tega območja. Kot članica WTO je dolžna spoštovati določila sporazuma WTO/GATT. Na področju trgovine si želi EU zagotoviti konkurenčnost na svetovnem trgu, obenem pa tudi pospeševati mednarodno trgovino z nadaljnjo liberalizacijo pravil svetovne trgovine, saj je kot največji svetovni izvoznik od nje močno

odvisna (Kezunovič, 2003, str. 122-123; Bobek, Živko, 2002, str. 21-28).

Za izvajanje zunanje-trgovinske politike EU uporablja razne inštrumente, med katerimi so pomembnejši: carinska tarifa, kvote, prostovoljne izvozne omejitve, zaščitni ukrepi, ukrepi pospeševanja izvoza, strategija za dostop na tuje trge, trgovinske sankcije in sporazumi o prosti trgovini. Največ ukrepov se nanaša antidampinške zaščitne carine, nekaj ukrepov pa je uvedenih proti subvencioniranemu izvozu (Bobek, Živko, 2002, str. 1-8). Podpora domačim proizvajalcem se izvaja v obliki finančnih vzpodbud in subvencij ter v okviru dovoljenega na podlagi sporazumov GATT/WTO, nanaša pa se predvsem na kmetijsko področje (v okviru SKP) (Čebular, Grahek, 2003, str. 79-80). V uredbah so zapisani zunanji trgi ter izdelki za katere se daje pomoč, nanjo pa z vstopom lahko računa tudi naša ŽPI, ki ima predvsem dobre možnosti na bivših JUG trgih. Evropska komisija pripravlja tudi programe za zagotavljanje informacij in promocijo kmetijsko-živilskih proizvodov zunaj EU (Korbar, 2003d str. 5).

Vsa živilska podjetja, ki trgujejo s t.i. tretjimi državami morajo pri uvoznem in izvoznem carinjenju kmetijskih proizvodov upoštevati pravila, ki jih neposredno predpisujejo uredbe EU s področja zunanjetrgovinskih mehanizmov SKP. Bistvena novost za slovenske uvoznike in izvoznike je uvedba uvoznih in izvoznih dovoljenj, brez katerih uvoz ali izvoz določenih izdelkov ne bo možen. Pridobitev dovoljenj bo potrebna tudi za uvoz določenega blaga v okviru kvot in za izplačilo izvoznih nadomestil (Čotar, 2004).

Pomembno vlogo imajo tudi izvozna nadomestila. Gre za obliko denarne pomoči, s katero države spodbujajo izvoz določenih kmetijsko-živilskih izdelkov na tuje trge, ki bi drugače zaradi višjih cen v presežkih ostajali na domačem trgu. S tem podpirajo pridelovalce kmetijskih proizvodov in ŽPI ter njihovo konkurenčnost na tretjih trgih. Izvozna nadomestila naj bi namreč pokrila razliko med višjo ceno izdelkov na domačem trgu in nižjimi cenami na trgih tretjih držav, njihova višina pa se spreminja glede na nihanja svetovnih cen posameznih vrst blaga. Vsako podjetje v EU lahko izvažata v t.i. tretje države, vendar so do izvoznih podpor upravičena le tista, ki uspejo zagotoviti vse zahtevane pogoje, zato je za proizvajalce pomembno sprotno spremljanje celotnega sistema izvozne politike (Glas gospodarstva, 2004, str. 38-40).

3.5. SVETOVNA TRGOVINA TER POGAJANJA V OKIVRU WTO

Kmetijsko intenzivne države proizvajajo velike količine tržnih presežkov, ki jih poskušajo po nizki ceni prodati na svetovnem trgu. Zaradi visoke zunanjetrgovinske zaščite in subvencionirane prodaje presežkov EU na svetovnem trgu, to posredno vpliva na padanje cen hrane, kar sproža nezadovoljstvo ostalih držav, predvsem ZDA in WTO. Pričakovati je, da se bo liberalizacija svetovne trgovine v prihodnje nadaljevala še bolj pospešeno, in močneje prispevala k izenačevanju konkurence domačih in tujih proizvajalcev blaga. Rezultati kažejo, da je v okviru globalizacije to eden najpomembnejših generatorjev razvoja, za kar pa je predvsem potrebna večja stopnja mednarodnega sodelovanja, saj so problemi današnjega sveta lahko rešljivi zgolj z večjim medsebojnim sodelovanjem (Evropska unija in svet, 2004).

Vpliv EU v svetovni politiki narašča. ZDA in EU glede liberalizacije trgovine s kmetijskimi izdelki še vedno v večji meri stojita vsaka na svojem bregu, vendar sta se pred zadnjim krogom pogajanj le uspeli dogovoriti okoli skupnega pogajalskega dokumenta. Tako se skupaj zavzemata za nadaljevanje sproščanja svetovne trgovine in določanja višin carinskih stopenj. Avstralija, Nova Zelandija in Brazilija pa se zavzemajo za povsem prosto trgovanje in zato nasprotujejo dogovarjanju med ZDA in EU. EU je na podlagi kritik v preteklosti ter z novimi reformami sicer pripravljena precej povečati uvozne kvote, znižati carine, znižati in omejiti subvencije nasploh, da bi ob tem imele koristi tudi manj razvite države. Te države pa si prizadevajo za čimprejšnjo ukinitvev izvoznih spodbud, korenito znižanje uvoznih carin (najvišja raven naj bi bila 25%) ter zahtevajo tudi številne izjeme pri odpravljanju carinskih ovir, kar pa je za ZDA in EU nesprejemljivo (Korbar, 2003f, str. 5).

Nov pogajalski krog za nadaljno liberalizacijo trgovine v okviru WTO se je začel v Dohi leta 2001, končan pa naj bi bil v začetku leta 2005. Septembra 2003 so se na zadnji ministrski konferenci v Mehiki pogajanja nadaljevala (Korbar, 2003b, str. 5), vendar so se končala brez dogovora, predvsem zaradi spora glede izvoznih subvencij v kmetijstvu, pripravljenosti posameznih držav na pogajanja, ter različnih pogledov razvitih in nerazvitih držav glede pogajanj za naprej. Pogajanja tega kroga naj bi se nadaljevala tudi letos in jeseni pripeljala do nove ministrske konference. Za uspešen zaključek tega kroga pogajanj pa bo nujno potrebno rešiti vprašanje izvoznih podpor, razvijajočim državam pa dati možnost večjega izvoza na razvite trge. Alternativa neuspešnim pogajanjem naj bi bilo v skrajnem primeru lahko pospešeno sklepanje dvostranskih trgovinskih sporazumov (Korbar, 2003d, str. 5).

4. PRAVNI RED IN CARINSKA TARIFA EU

4.1. PRAVNI RED EU

4.1.1. ZAKONODAJA EU

Evropski pravni red je celota predpisov, političnih usmeritev, praks in obveznosti, ki so nastale v procesu razvoja EU. Zajema vso primarno zakonodajo EU (to so ustanovitvene pogodbe in njihove dopolnitve - pristopne pogodbe, ki so jih sklenile države članice, ter vse pogodbe med EU in tretjimi državami), celotno sekundarno zakonodajo (zavezujoče uredbe, direktive in odločbe ter nezavezujoča priporočila in mnenja) ter sodno prakso (Sodišča Evropskih skupnosti) (Pravni red skupnosti, 2004). Pomembno vlogo imajo uredbe, ki so splošno uporabne, v celoti zavezujoče in se neposredno uporabljajo v vseh državah članicah. Največ uredb je sprejetih pri urejanju kmetijskega trga, zunanje trgovine, varstva konkurence, torej na področjih, na katerih ima skupnost izrecne pristojnosti (Zakonodaja EU, 2004). Kmetijstvo je najobsežnejše področje pravnega reda EU, saj zajema 40% vseh predpisov, predstavlja 50% celotnega proračuna in kar 60% vseh problemov. Predpise glede SKP določa Zakon o kmetijstvu, pristojni organ za njegovo spremljanje v Sloveniji pa je MKGP (Čebular, Grahek, 2003, 107-109).

4.1.2. PREVZEM EVROPSKEGA PRAVNEGA REDA

Slovenija na področjih, o katerih se v skladu z evropskim pravnim redom odloča samo na ravni EU, ne more samostojno in neodvisno predlagati, oblikovati in sprejemati zakonov, določati načina njihovega izvajanja in sankcionirati morebitnega neizvajanja zakonodaje. Ima pa kot članica EU možnost enakopravnega sodelovanja pri oblikovanju in sprejemanju odločitev, saj imamo svoje predstavnike v institucijah in telesih EU, ki so ključni za sprejemanje odločitev (Kakšne so prednosti in slabosti vključitve v Evropsko unijo?, 2003).

EU ima na večini področjih izključne pristojnosti (npr. skupna trgovinska politika), dopušča pa, da se na nekaterih delih izvajajo tudi nacionalni interesi (npr. kultura) ali pa je na članico prenešenih le del pristojnosti (npr. kmetijstvo). Država kandidatka je morala za vstop v EU prevzeti 99,5 % njenega pravnega reda, kar je razumljivo, saj EU temelji na pravni enotnosti. Pretirane izjeme bi lahko ovirale izvajanje prostega pretoka ljudi, blaga, storitev in kapitala (Korbar, 2002, str. 1). Večina evropskega pravnega reda je v Sloveniji začela veljati takoj po vstopu v EU. Izjeme so le nekatera področja, za katera sta se Slovenija in EU dogovorili za prehodna obdobja, nekaj pa je tudi trajno veljavnih izjem.

Uskladitev pravnega reda z evropskim je zajemala ureditev sistemsko - pravne ureditve (sprejetje zakonov) ter vzpostavitev in reorganizacija institucij za usklajeno delovanje. Slovenija je z leti sprejemala evropsko primerljive zakone. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah carinskega zakona, leta 2000 pa Zakon o kmetijstvu ter Zakon o carinski tarifi. Znotraj CURS so bili ustanovljeni številni novi oddelki, med katerimi sta tudi oddelek za Skupno kmetijsko politiko in oddelek za TARIC ter kvote (Nekateri osnovni dogovori in posledice procesa vključevanja Slovenije v Evropsko unijo, 2003). Za prilagajanje SKP EU pri izvajanju tržnih redov, črpanju denarja iz Bruseljske blagajne, izvajanje zunanjetrgovinske politike, posegov na trge, sistema plačil in strukturnih ukrepov, predpristopnih programov ter ostalih ukrepov SKP, je morala Slovenija v okviru kmetijskega ministrstva vzpostaviti ustrezno agencijo - ARSKTRP (Ustanovitev agencije ARSKTRP, 2004).

4.2. ZUNANJETRGOVINSKA UREDITEV AGROŽIVILSTVA SLOVENIJE V PRETEKLOSTI

V Sloveniji je bila v preteklosti zunanjetrgovinska ureditev ključni element uravnavanja trga s kmetijsko-živilskimi izdelki. Pravni red RS na področju trgovinskih mehanizmov ter ureditev trgovine s tretjimi državami sta bila delno usklajena s pravnim redom EU. Razlike so bile posledica različnih določil v GATT in sporazumu z WTO. Po veljavnem Zakonu o carinski tarifi je temeljila KN na skupni carinski tarifi EU, vendar ni bil vzpostavljen TARIC in ne razširjena carinska nomenklatura za kmetijske in živilske proizvode za izvozna nadomestila.

Slovenija na primer, skladno z določili GATT v preteklosti, ni imela pravice do uporabe izvoznih nadomestil in do izvajanja sistema specifičnih uvoznih dajatev pri nekaterih

predelanih kmetijsko-živilskih proizvodih, kot so obstajali v EU. Na povsem primerljiv način pa je Slovenija izvajala carinsko zakonodajo, posebne uvozne dajatve in distribucijo carinskih kvot na področju kmetijskih in živilskih proizvodov. Pri uvozu so se plačevale uvozne dajatve, za določene najbolj občutljive kmetijske proizvode pa tudi fiksne posebne dajatve. V okviru meddržavnih sporazumov so veljale za uvoz določenih izdelkov znižane carinske stopnje ali pa je bil uvoz v okviru določenih tarifnih kvot z znižanimi uvoznimi dajatvami (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 21-22).

Za Slovenijo pa s popolnim prevzemom pravnega reda EU veljajo povsem enaka pravila, kot izhajajo iz Sporazuma GATT/WTO za EU. Po pristopu so nove države članice vključene v carinsko območje Skupnosti in zato so ukrepi za zaščito trgovanja za uvoz iz tretjih držav na njihovo ozemlje enaki, kot veljajo za celotno EU (Erjavec, Jarc, 1999, str. 13-16).

4.3. CARINSKA POLITIKA

4.3.1. CARINA IN PRAVNI RED

Carinski zakon, Zakon o carinski službi in Zakon o carinski tarifi tvorijo pravni okvir carinskega sistema. Slovenska carinska zakonodaja je bila pred pristopom v precejšnji meri usklajena s pravnim redom EU, kakršen je bil leta 2001. Vse nacionalne določbe, ki jih je zamenjal pravni red EU, je bilo treba ob pristopu razveljaviti, manjši del pravnega reda EU pa se bo začel izvajati šele po vstopu. V EU velja evropski carinski kodeks, ki se izvaja enotno na celotnem carinskem območju, če ni s tem zakonom, posebnim zakonom ali mednarodno pogodbo določeno drugače. Države imajo sicer na nekaterih področjih možnost tudi nacionalne ureditve (Erjavec, Jarc, 1999, str. 11-13).

Temelj evropske carinske politike predstavlja tako imenovani carinski zakonik Skupnosti in njegovi izvedbeni predpisi: KN, skupna carinska tarifa, določbe o uvrščanju blaga v tarifo, določbe o oprostitvah carine, opustitvah dajatev in nekaterih tarifnih kvotah (Comprehensive monitoring report on Slovenia's preparations for membership, 2003, str. 46). Slovenska podjetja lahko tako v poslovanju v okviru EU, kot tudi pri poslovanju s tretjimi državami pričakujejo spremembe, pomembno pa je, da morajo tako podjetja kot tudi slovenski carinski organi pri tem upoštevati neposredno zakonodajo EU (Ferlinc, 2003).

4.3.2. CARINSKA UNIJA

Temeljni namen Pogodbe o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti leta 1957 je bil zagotoviti tesnejše gospodarsko in politično sodelovanje držav članic ter posledično zagotoviti notranji trg, na katerem bi veljale štiri svoboščine: prost pretok blaga, storitev, kapitala in oseb. Prost pretok blaga temelji na načelu, da nobena država EU ne sme postavljati ovir izdelkom, ki so legalno na trgu katerekoli druge države članice. Za zagotavljanje tega ima oblikovanje carinske unije med državami članicami osrednje mesto (Kezunovič, 2003, str. 120-121). Carinska unija je gospodarski prostor s prostim, brezcarinskim pretokom blaga,

ne glede na njegovo poreklo, saj v trgovanju med državami članicami EU ni carinskih ovir in količinskih omejitev. Kot takšna je integralni del skupnega evropskega trga. Zajema tudi poenotenje carinskih predpisov v trgovanju s tretjimi državami, s katerimi je za vse članice uvedla enotno carinsko stopnjo, ki predvideva, da se ob uvozu blaga v EU plača carina le enkrat in to v enaki višini, ne glede na to, v kateri državi je blago vstopilo v EU (Ferlinc, 2003). Brez vzpostavitve carinske unije med državami članicami EU ne bi bilo skupne evropske zunanjetrgovinske in razvojne politike, skupnega kmetijskega trga, prav tako pa ne bi bilo mogoče učinkovito usklajevati ekonomske in denarne politike.

Carinska unija pripomore h konkurenčnejšemu gospodarstvu, večji trg deluje stimulatивно, več je gospodarskih priložnosti, podjetja so izpostavljena močnejši konkurenci in proizvajajo izdelke po nižjih cenah, kot pred odpravo carin. Če pa se države članice o carinski uniji EU ne bi sporazumele, bi se zagotovo močno razmahnile zahteve po zaščiti domače proizvodnje. Po drugi strani carinska unija, podprta z instrumenti zunanjetrgovinske politike, zagotavlja tudi zaščito pred uvozom cenениh dobrin. Carinske in necarinske ovire pa tudi dvigajo ceno uvoza in ga količinsko omejujejo, posledica pa so višje cene (Kezunovič, 2003, str. 120-121). Na poslovanje v carinski uniji vplivajo tudi nekateri mednarodni instrumenti, ki veljajo v EU. Prvi so mednarodni sporazumi, sklenjeni v okviru mednarodnih organizacij (WTO, OZN, ipd.), ki urejajo različna vprašanja s področja carinskega sistema, največkrat pa določajo oprostitve plačila carine in drugih uvoznih dajatev pri uvozu določenih vrst blaga. Drugi pa so bilateralni ali multilateralni sporazumi, ki so jih države članice EU sklenile z drugimi državami in posebej urejajo določena vprašanja carinskih postopkov.

4.3.3. CARINSKA TARIFA

Zakon o carinski tarifi določa carinsko tarifo in njeno uporabo pri uvozu na carinsko območje in izvozu s tega območja, kar pomeni, da je to temeljni akt, na podlagi katerega se določa višina uvoznih oziroma izvoznih dajatev.

Carinska tarifa obsega (Zakon o carinski tarifi, 2000):

- kombinirano nomenklaturu (KN),
- uvozne dajatve;
 - carine (carinske stopnje),
 - posebne dajatve, ki se plačujejo pri uvozu kmetijskih izdelkov,
- ukrepe preferencialne carinske obravnave;
 - na podlagi sporazumov o prosti trgovini,
 - enostranske,
- avtonomne ukrepe,
- druge carinske ukrepe, določene z drugimi predpisi (protidumpinške carine in protisubvencijske dajatve kot zaščitni ukrep za določeno blago iz določene države za določen čas),
- ugodnejšo carinsko obravnavo (znižanje stopenj za posamezno blago bodisi zaradi narave oziroma lastnosti blaga bodisi zaradi namena njegove končne uporabe).

Carinska vrednost blaga predstavlja osnovo za uporabo in izvajanje carinske tarife. Večina izkupička carin je eden izmed virov evropskega proračuna, posameznim državam pa ostane le približno 10% od plačanih carin (Zakon o carinski tarifi, 2000), kar naj bi v prihodnje povzročilo občutno zmanjšanje prihodkov v slovenski proračun.

4.3.4. VSEBINA CARINSKE TARIFE

Pogodbena WTO carinska stopnja: predstavlja gornjo raven stopnje, ki izhaja iz mednarodnih sporazumov v okviru Svetovne trgovinske organizacije (WTO) in je informativne narave (Zakon o carinski tarifi, 2000).

Konvencionalna običajna carinska stopnja: uporablja se pri uvozu blaga po poreklu iz držav, ki so pogodbenice Splošnega sporazuma o carinah in trgovini, in držav, s katerimi je EU sklenila pogodbo o uporabi klavzule najvišje ugodnosti (MFN - Most Favoured Nation). Če ni z drugim predpisom urejeno drugače, se te carinske stopnje uporabljajo tudi za uvoz iz katere koli tretje države (Zakon o carinski tarifi, 2000).

Avtonomna carinska stopnja: je ukrep carinske tarife, na podlagi katerega velja popolna ali delna ukinitve uvoznih dajatev in se uporablja lahko le za države brez statusa MFN. Avtonomne carinske stopnje in posebne dajatve, ki so predpisane v carinski tarifi, lahko EU za določeno blago tudi zniža oziroma zanj predpiše carinsko stopnjo prosto in sicer za neomejeno ali določeno časovno obdobje, ter v omejenem ali neomejenem obsegu (Cirk, 2004).

Preferencialna carinska obravnava: njena uporaba pomeni izjemno znižanje v okviru običajne carinske stopnje in posebnih dajatev. Preferencialna obravnava je lahko določena za neomejeno količino blaga ali pa je količinsko omejena v okviru kvot (Cirk, 2004).

Posebne dajatve: ob uvozu nekaterih kmetijskih in živilskih proizvodov se plačujejo posebne dajatve, ki so določene v absolutnih zneskih na količinsko enoto (npr. SIT/kg). Te dajatve se lahko predpišejo le za kmetijsko-živilske proizvode, tj. za blago iz 1. do 24. poglavja KN in največ v višini dogovorjeni v mednarodnih pogodbah (Zakon o carinski tarifi, 2000).

Carinske kvote: veljajo za živilske oziroma kmetijske izdelke. Pri carinskih kvotah velja, da za določeno količino blaga velja znižana uvozna dajatev (carina + morebitna posebna uvozna dajatev), ko pa je ta količina izčrpana, se uveljavi osnovna uvozna dajatev (Lukovič, 2004).

TARIC: informacije o vseh ukrepih, ki jih izvajajo carinski organi EU ob uvozu in izvozu blaga so zapisane v podatkovni bazi TARIC, ki določa carinsko in statistično nomenklaturu skupne carinske tarife. S tem sistemom EU izvaja zunanjetrgovinske ukrepe. Blago je v TARIC sistemu označeno z desetmestno nomenklaturno številko, pri čemer sta zadnji dve številki podštevilki, ki dopolnjujeta kombinirano nomenklaturu s posebnimi dodatnimi zunanjetrgovinskimi ukrepi na ravni EU. Ker pa lahko vsaka nacionalna država do določene

mere doda svoje nacionalne ukrepe, ki niso skupni na ravni EU, je v sistemu TARIC uvedena dodatna štirimestna koda (Ferlinc, 2003a).

Kombinirana nomenklatura (KN): temelj KN je harmoniziran sistem (HS) za poimenovanje in označevanje blaga, ki temelji na Mednarodni konvenciji o harmoniziranem sistemu. Je temelj za podatkovno bazo TARIC in je razdeljena na 21 oddelkov oziroma 97 poglavij. Poglavja od 1 do 24 zajemajo kmetijske in živilske izdelke, poglavja od 25 do 97 pa industrijske izdelke. Tarifni del uredbe o KN zajema carinske stopnje ter posebne dajatve, ki se plačujejo pri uvozu kmetijsko-živilskih proizvodov. Carinski stopnji, ki se uporabljata sta pogodbeni in konvencionalna (Kombinirana nomenklatura, 2004).

4.3.5. PREVZEM CARINSKE TARIFE EU

Carinske stopnje v Sloveniji so bile pri kmetijskih in živilskih proizvodih v preteklosti skoraj v 90% na ravni maksimalno dovoljenih po sporazumu GATT. Carinske zaščite doma so v zadnjih letih padle, zato smo pri nekaterih izdelkih že dalj časa imeli enake konkurenčne pogoje z vidika carin, kot če bi bili že v EU. V času od sprejetja zakona o Carinski tarifi leta 1995 je Slovenija postopoma prilagajala svoje carinske stopnje na raven EU in uvedla enotno carinsko bazo podatkov, podobno TARIC-u (Erjavec, Jarc, 1999, 13-16).

S članstvom v EU so se države odpovedale svoji lastni carinski politiki. Slovenija je prevzela skupno carinsko tarifo (tu so pomembne predvsem carinske stopnje), ki jih imajo države članice s tretjimi državami. Z dnem polnopravnega članstva smo prevzeli tudi vse obveznosti EU v okviru WTO (Kako bo s carinami?, 2000). Prevzem carinske tarife EU bo imel za našo državo dva učinka. Po eni strani se je liberaliziral uvoz nekaterih občutljivih proizvodov in trgovino je sedaj možno preusmerjati, po drugi strani pa so se razveljavili nekateri obstoječi sporazumi o prosti trgovini in sklenili novi. Kombinacija proste trgovine in zaščite lahko privede do ustvarjanja in hkrati odvratanja trgovine. Ustvarjanje pomeni zamenjavo dražjih domačih proizvodov s cenejšimi, uvoženimi iz države partnerice, odvratanje pa zamenjavo cenejšega uvoza iz tujine zunaj integracije, z dražjim uvozom iz države partnerice (Damijan P. et al., 2002, str. 10 -11).

Zaradi prevzema carinske tarife EU, se je spremenil tudi režim uvoza proizvodov, kar bo predvsem vplivalo na uvoz nekaterih občutljivih proizvodov, ki so bili doslej izvzeti iz popolne bilateralne trgovinske liberalizacije. Gre zlasti za kmetijske in živilske proizvode, ki so bili do sedaj visoko obremenjeni z uvoznimi dajatvami, po vključitvi v EU pa jih iz teh držav uvažamo popolnoma prosto. Na drugi strani so se dajatve za uvoz istih proizvodov iz nečlanice ohranile, bodisi povečale, ponekod pa tudi znižale (Damijan P. et al., 2002, str. 16-17).

Tabela 11: Vpliv prevzema carinske tarife EU na višino uvoznih dajatev* (v %) na uvoz iz EU in drugih držav za leti 2001 in 2004

	EU		Druge države	
	2001	2004	2001	2004
A Kmetijstvo, lov, gozdarstvo	6.52	0.0	2.0	6.3
DA Proizvodnja hrane, pijač, tobačnih izd.	11.75	0.0	7.65	6.3

* Povprečna dejansko plačana uvozna dajatev v deležu od vrednosti uvoza.

Vir: Damijan P. et al., 2002, str. 17.

Sprememba relativne uvozne obremenitve kmetijskih in živilskih proizvodov je z vstopom v EU zmanjšala cenovno ugoden uvoz teh proizvodov iz tretjih držav in bo morda preusmerila uvoz teh proizvodov k članicam EU. Vendar pa ta zaviralni učinek ne bo pretiran, ker okrog dve tretjini uvoza kmetijsko-živilskih proizvodov v Sloveniji že sedaj izvira iz EU. Lahko pa se pričakuje povečanje uvoza iz novih držav članic, ki so bile prej v sporazumu Cefta. Najbolj prizadet pa je zagotovo slovenski uvoz iz držav bivše JUG. Tu gre za okrog 12% vsega uvoza kmetijskih proizvodov in 15% uvoza živilskih proizvodov (glej Tab. 10, na str. 18).

Z vstopom Slovenije v EU slovenski uvozniki lahko koristijo ugodnosti iz naslova tarifnih oprostitvev ter tarifnih kvot in uvažajo blago pod pogoji, kot jih določajo evropske regulative. Začasne tarifne opustitve pomenijo za čas njihovega trajanja popolno ali delno ukinitvev uvoznih dajatev in se lahko nanašajo na neomejeno količino blaga. To pomeni, da se blago določen čas uvažata po znižani carinski stopnji, oziroma po stopnji »prosto«, lahko pa se to nanaša tudi na omejeno količino blaga – kvote (Carinske oprostitve po 1.5.2004, 2004).

5. VSTOP KMETIJSTVA IN ŽPI V EU

5.1. VPLIV VSTOPA V EU NA SLOVENSKO KMETIJSTVO

Slovenskim kmetom bi se zunaj EU godilo precej slabše, saj EU kmetijstvu pripisuje zelo pomembno vlogo. Med drugim v politiko vključuje tudi poseljenost podeželja, kar je za nas posebej pomembno, saj več kot polovica Slovencev živi na podeželju (Hrovatin, 2002, str. 5). Vključitev Slovenije v EU pomeni tudi vključitev v za kmeta zelo prijazen sistem tržno-cenovnih podpor, prinaša pa tudi nekatere priložnosti in nevarnosti (Erjavec, Rednak, Volk, 2002, str. 4-5). Pomemben dejavnik sprememb bo predvsem ukinitvev uvoznih dajatev v trgovini z državami nove EU, vendar je bila trgovina med EU in Slovenijo že od sredine leta 2003 na nekaterih področjih popolno liberalizirana, ali pa je potekala v okviru kvot, zato večjih pretresov ni pričakovati. V trgovini do tretjih držav pa je pričakovati precejšnje znižanje izvoznih podpor in v nekaterih primerih povečanje uvoznih dajatev, kar naj bi dodatno negativno vplivalo na trgovinsko bilanco (Kavčič, 2000, str. 46-56).

Položaj kmetijstva kot celote naj se ne bi bistveno spremenil oziroma poslabšal. Prišlo pa bo do precejšnjih razlik v položaju posameznih dejavnosti, pa tudi območij. Velike težave bodo imele dejavnosti, ki so bile pred vstopom zaprte, ki so nekonkurenčne in ki niso bile na listi državnih podpor (mlekarstvo in vinarstvo). Pričakuje se izboljšanje na področjih, ki so bila doslej v slabšem položaju (goveje meso, krmno žito, sladkorna pesa) in poslabšanje rezultatov na področju prašičjereje in perutninarstva. Pri dejavnostih, kot sta na primer prireja govejega mesa in pridelava koruze, ki sta bili v predpristopnem obdobju v izrazito neenakopravnem gospodarskem položaju, lahko po vstopu pričakujemo celo izboljšanje (Korbar, 2003g, str. 5).

Slovensko kmetijstvo ima v primerjavi s kmetijstvom EU primerljivo, v nekaterih sektorjih pa tudi višjo raven cen kmetijskih proizvodov. Gibanja cen v prihodnosti ni mogoče napovedovati, vendar je verjetno, da bodo zaradi soočenja z večjo konkurenco na skupnem trgu pri večini kmetijskih pridelkov cene padle, in bodo padale še naprej. Realno se lahko pričakuje padec cen za okoli 10 % (tudi pri nekaterih pomembnejših kmetijskih pridelkih). V nekaterih sektorjih naj bi znižanje odkupnih cen pokrili z višjimi neposrednimi plačili (Kavčič, 2003, str. 6). Prve ocene kažejo, da zaradi višjih neposrednih plačil in drugih proračunskih prilivov ter v nekaterih sektorjih zaradi dviga cen do poslabšanja dohodka v kmetijstvu na agregatni ravni ne bo prišlo, vendar vse skupine kmetov ne bodo imele enakih koristi, prav tako tudi ne vse države (Kmetijski dohodki v novinkah bodo po širitvi EU višji, 2004).

5.2. VPLIV VSTOPA V EU NA SLOVENSKO ŽPI

EU je na področju kmetijstva in živilstva vzpostavila kompleksen pravni red s številnimi ukrepi KP in zelo visoko zunanjetrgovinsko zaščito. Zaščita kmetijstva se je prenašala tudi k pripadajoči ŽPI. Kljub zaščitni KP pa ŽPI posluje v razmeroma ostrih konkurenčnih razmerah notranjega trga EU, kar stalno spodbuja rast konkurenčnosti (Kezunovič, 2003, str. 47).

Lahko trdimo, da bo struktura ŽPI čez nekaj let precej drugačna, kot smo je bili navajeni doslej. Dejstvo je, da bo del podjetij zagotovo propadel, predvsem tista, ki so usmerjena na domači trg. Podjetjem in dejavnostim, ki so tehnološko posodobljena, usmerjena v izvoz, primerno organizirana in v primerjavi s konkurenco izkazujejo primerljive stroške, bo pristop odprl nove priložnosti in jim omogočal hitrejši razvoj. Nekaterih manjših obratov, usmerjenih predvsem na lokalni trg, pa se spremembe sploh ne bodo bistveno dotaknile. Pri vsem tem naj poudarim, da bo imel uspeh ali neuspeh ŽPI po pristopu tudi pomembne učinke za slovensko kmetijstvo. Spremembe bo občutila vsaka posamezna kmetija, zato bo slovensko kmetijstvo delilo usodo slovenske ŽPI in obratno (Kako bo vstop vplival na živilsko-predelovalno industrijo?, 2003).

Za nekatere izdelke so se carine iz EU odpravile šele ob vstopu, za nekatere pa že prej. Slovenija odpira svoj trg že celo desetletje, zato glede tega večjih pretresov ni pričakovati. Zaradi vstopa tujcev na naš trg se lahko pričakuje znižanje tržnega deleža naših podjetij, padle pa naj bi cene tudi tujih proizvodov, ki so že prisotni na slovenskem trgu. Živilsko-predelovalna podjetja se bodo soočila s konkurenco podobnih podjetij na prostem

trgu v EU in se z njimi bojevala tudi za prostor na t.i. tretjih trgih. Podjetja bodo v EU lahko konkurirala le z najboljšimi izdelki. Večji izvoz naših podjetij je mogoč preko povečane produktivnosti, ki bo povečala konkurenčnost, ta pa možnosti za izvoz (Damijan P. et al., 2002, str. 131-132). Velik pomen ima širitev na vzhod, saj bo EU s tem dobila nove sosede, predvsem Rusijo ter Ukrajino, s katerimi se trgovanje vedno bolj razvija (Izzivi, predvsem priložnosti za evropske kmete ob širitvi, 2004).

Po nekaterih izračunih s pomočjo modelov, naj bi po sprostitvi trga, ko ne bo več carinske zaščite, naša podjetja izgubila okoli 30 % v domačega trga in sicer na področju mleka, vina in mesa (Kuhar 2003). Slovenska kmetijsko-živilska panoga bo po vstopu naše države v EU čutila negativne posledice zaradi manj ugodnega izvoza in uvoza, predvsem z državami nekdanje JUG. »Dostop na trge EU bo z vstopom lažji, vendar je treba poiskati notranje rezerve v podjetjih za zniževanje stroškov proizvodnje. Po nekaterih izračunih naj bi bila slovenska ŽPI precej na slabšem kot kmetijstvo« (Sebenik, 2003, str. 2).

Slovenska ŽPI pa tudi ni dovolj konkurenčna, da bi znižanje izvoza s trgov nekdanje JUG nadomestila z izvozom na evropski trg, kot bo to verjetno storila na področju uvoza, to pa predvsem zaradi nizke izvozne konkurenčnosti, ki je v ŽPI posledica dosedanje močne protekcionistične politike. V preteklosti so bili izvoznih nadomestil, ki so del tržnih redov, deležni predvsem mlekarni, vinarji in mesnopredelovalna industrija, po vstopu pa bo ta sredstva zelo težko dobiti ali pa bodo zelo majhna. Največjih sprememb bodo deležni vinarji, saj EU dopušča izvozna nadomestila le za namizna vina, za kakovostna in vrhunska pa ne (Papež, 2003, str. 6). Kmetijsko-živilska industrija kratkoročno ni sposobna prodreti na evropski trg, kar bo vplivalo na nadaljne zniževanje dodanih vrednosti v vseh panogah. Dodana vrednost naj bi se najbolj izrazito znižala pri proizvodnji brezalkoholnih in drugih pijač, predelavi sadja in zelenjave ter v tobačni in mlečnopredelovalni industriji. Grožnjo pa predstavljajo tudi lastne trgovske znamke, če bodo trgovci uvažali cenejša tuja živila (Jež, Kuhar, 2004).

Pričakovanja podjetij so optimistična, pričakujejo pa predvsem večjo konkurenco evropskih podjetij na domačem trgu, lažji dostop do evropskih trgov, transparentnejšo domačo poslovno prakso in večji dotok tujih naložb. Treba pa je poudariti, da ob vstopu vsa živilska podjetja še niso bila pripravljena na enotni trg (Prešeren, 2003). Nekateri nove članice se soočajo tudi z dokaj obsežnimi zapiranjimi tistih živilskopredelovalnih obratov, ki ne izpolnjujejo vseh zahtev EU. V Sloveniji naj bi se s temi težavami soočilo nekaj mlečnih in mesnih obratov (Izzivi, predvsem priložnosti za evropske kmete ob širitvi, 2004). Po vstopu tudi ni pričakovati neposrednih posegov države v poslovanje podjetij, ki bodo soočena z mednarodno konkurenco. Vlada bo skušala predvsem zagotavljati stabilne makroekonomske razmere doma ter z ukrepi, skladnimi s prakso v EU, oblikovati razmere gospodarjenja, ki bodo pozitivno vplivale na povečevanje konkurenčnosti podjetij (Ali bo slovenska vlada zaščitila podjetja, ki jih bo vstop v EU najbolj prizadel?, 2003).

Resnega denarja za posodobitev kmetijstva in ŽPI po vstopu ne bo. Ob financiranju programov strukturne in regionalne politike v obdobju 2004-2006, naj bi delež za kmetijstvo in živilstvo znašal okoli 20 % (Korbar, 2003h, str. 4). Na spremenjene konkurenčne razmere po pristopu Slovenija torej ne bo mogla odgovoriti z resnim programom posodobitve celotne agro-živilske verige. Nekaj podpor bo slovensko kmetijstvo po vstopu deležno tudi skozi tržno-cenovne podpore. Izvozna nadomestila, različni intervencijski ukrepi in umiki proizvodov s trga pa bodo na razpolago predvsem ŽPI, zato, da bo lahko vzdrževana zelena raven odkupnih cen. Sredstva pomoči se v EU zadnje desetletje sicer nižajo, v nekaterih dejavnostih (npr. mleko) pa bodo kljub temu še naprej pomemben dejavnik zaščite domačega trga (Koliko pomoči lahko pričakuje slovensko kmetijstvo in iz katerih evropskih skladov?, 2003).

5.3. POMEN SPORAZUMA CEFTA ZA SLOVENIJO

Osnovni namen Srednjeevropskega sporazuma o prosti trgovini Cefta iz leta 1993 je postopna vzpostavitev območja proste trgovine. Cilj sporazuma je tudi zagotavljanje poštenih pogojev konkurence v trgovinski menjavi med pogodbenicami, ter z odstranjevanjem trgovinskih ovir prispevati k skladnemu razvoju in širjenju svetovne trgovine. Bistveni del sporazuma so tudi spremembe in dinamika liberalizacije trgovine s kmetijskimi izdelki med pogodbenicami, ter odprava tarifnih in netarifnih trgovinskih ovir (Namen, cilji in obseg sporazuma Cefta, 2004). Na splošno prevladuje mnenje, da je bil glavni namen sporazuma dosežen in da je Cefta pomembno okrepila ekonomske in trgovinske odnose podpisnic sporazuma. Sporazum je izpolnil svoj namen tudi kot priprava na vstop v EU ter je bil koristen za vse članice, čeprav je bila npr. KP po državah različna. Trgovina s kmetijskimi izdelki pa je tudi predstavljala največ problemov, predvsem zaradi zaščitnih ukrepov (izvoznih podpor) posameznih držav, ki so bili posledica presežkov na posameznih trgih (Krašovec, 2003, str. 5).

Od leta 1996 je Slovenija beležila konstantno rast blagovne menjave s pogodbenicami. Rasti izvoza in uvoza so precej presegale stopnje rasti celotnega izvoza in uvoza Slovenije. Trgovina s kmetijsko-živilskimi izdelki je bila na uvozni strani s 25% po velikosti takoj za državami EU. Slovenija je uvozila iz pogodbenic Cefta skoraj 12-krat več teh izdelkov kot jih je izvozila (Tab 6, Priloga, str. 2). Vsa ta leta je beležila visok primankljaj, stanje pa se je v zadnjih letih začelo izboljševati, predvsem na račun vse večje rasti izvoza nad uvozom. Delež izvoza kmetijsko-živilskih izdelkov v celotnem izvozu v države Cefta je znašal le nekaj nad odstotkom, delež uvoza pa več kot 10 %. V teh podatkih pa ni upoštevana Hrvaška. Če pri zunanjetrgovinski menjavi s pogodbenicami upoštevamo še Hrvaško, so rezultati za nas veliko ugodnejši. V menjavi s Hrvaško ima namreč Slovenija velik trgovinski presežek, saj na Hrvaško izvozi 2-krat več kot uvozi. To velja tudi na področju kmetijstva in živilstva. Celoten izvoz Slovenije v Hrvaško v letu 2002 je bil skoraj enak kot izvoz v vse države pogodbenice Cefta skupaj (Blagovna menjava, 2004).

Območje Cefta se je letos zmanjšalo, saj je pet njenih članic, med njimi tudi Slovenija, 1. maja 2004 postalo polnopravnih članic EU. Pogoje trgovanja z ostalimi članicami Cefta sedaj

določajo stabilizacijsko-pridružitveni sporazum. Za dobro sodelovanje vnaprej pa bo pomembno, da bi ohranili stopnjo liberalizacije, ki so jo države dosegle v medsebojni blagovni menjavi do sedaj, oziroma da bi sporazume po vstopu novih članic v EU prilagodili tako, da bi veljali pogoji kot so bili pred 1. majem, in da se pogoji trgovanja med državami ne bi poslabšali, ampak še izboljšali. Širitev EU je prinesla nove trgovinske odnose, s tem pa naj bi bila ustavljena tudi nadaljna rast trgovine med bivšimi in sedanjimi članicami. Za ohranitev medsebojne trgovine sedanjih in nekdanjih držav Cefte, se bodo morale povečati kvote sedanjih članic Cefte do EU, to pa zato, ker sedaj za kvote za izvoz v države Cefta lahko kandidirajo vse države EU, vključno z novimi članicami, s tem pa se močno zmanjšajo možnosti izvoza posamezne države (Članice Cefta bodo sodelovale tudi po 1. maju 2004, 2004).

6. VPLIV PREVZEMA SKUPNE CARINSKE TARIFE NA POMEMBNEJŠE SEKTORJE

6.1. MLEKO IN MLEČNA INDUSTRIJA

Uredbo o ureditvi trga z mlekom in izdelki primerljivo z EU smo v Sloveniji uvedli leta 2000, administrativno določanje cen pa je bilo odpravljeno leta 2001. V Sloveniji sta se pred vstopom v EU ob uvozu plačevala carina in posebna uvozna dajatev, prost je bil le uvoz iz Hrvaške, BIH, iz EU pa samo iz Italije, vendar to ni veljalo za vse izdelke. Za nekatere posamezne mlečne izdelke so v carinski tarifi veljali drugačni pogoji uvoza (Brskanje po tarifi, 2004). Ob uredbi leta 2000 je bila sprejeta tudi usmeritev zmanjševanja višine izvoznih nadomestil ob hkratnem uveljavljanju drugih mehanizmov. Razlog za to je bil tudi sporazum z EU o prosti trgovini, ki je hitreje odpravljajal carinske ovire in pomembno vplival na povečevanja konkurenčnosti prireje in predelave mleka. Znižanje izvoznih nadomestil je na splošno prineslo velike težave, predvsem mlekarnam (Sebenik, 2002a, str. 4).

V EU trg mleka in mlečnih izdelkov uravnava tržni red, ki vsebuje vse bistvene mehanizme tržno-cenovne politike. Ob uvozu se plačuje posebna uvozna dajatev, kar je veljalo tudi za uvoz iz Slovenije, določene pa so tudi izvozne spodbude. Za nekatere izdelke je določena carinska kvota, sklenjeni trgovinski sporazumi pa omogočajo nekatere olajšave pri plačevanju carin. Slovenski zunanjetgovinski režim je bil pred vstopom v celoti primerljiv z evropskim, razlike so bile le v višini uvoznih dajatev (Taric Consultation, 2004; Brskanje po tarifi, 2004).

Za trg EU so značilna visoka zunanjetgovinska zaščita, obsežen sistem intervencij na notranjem trgu ter visoke izvozne podpore za prodajo presežkov. V ravni cene mleka se izražata predvsem visoka stopnja zaščite trga z mlekom in mlečnimi izdelki ter omejevanje proizvodnje s kvotami, zato so cene dokaj stabilne. Pri tem pa razlike v cenah mleka med državami EU opozarjajo, da poleg tržno-cenovne politike na cene mleka vplivajo tudi drugi dejavniki. Cilj EU je, da se mlečni trg stabilizira, vendar se pretresi vseeno pojavljajo. Zaradi nizke odkupne cene je zelo konkurenčna predvsem Nova Zelandija, kjub temu, da na

področju mleka ne izvaja izvoznih spodbud (Ali bo odkupna cena mleka po vstopu v EU višja ali nižja, 2004).

Težave s prodajo mleka in mlečnih izdelkov imamo pri nas in v EU že dolgo časa. Cena slovenskega mleka je malo nad ravni povprečne cene v EU. Proizvodnja se stalno povečuje in presega domače potrebe, zato ima Slovenija že nekaj let visoke presežke tržnega mleka. Prodaja na zunanjih trgih brez podpore države pri nas ni mogoča. V preteklosti visoka zunanjetrgovinska zaščita in precej visoke izvozne podpore se bodo z vstopom znatno zmanjšale, pa tudi težje jih bo dobiti, zato se bo zmanjšal konkurenčni položaj mlečne industrije. Konkurenca pri mlečnih izdelkih se bo s tem precej povečala, zato bodo presežki še večji. Iz tega torej sledi, da se bodo cene nekoliko znižale, znižale pa naj bi se tudi zaradi zmanjševanja intervencijskih cen, ki so predvidene za letošnje leto in ki pomenijo zagotovljeno le neko minimalno ceno za kmeta (Korbar, 2004, str. 5).

Proizvodnja in odkup mleka v Sloveniji v zadnjih letih beležita majhno rast, medtem ko so cene v tem obdobju padle. V sektorju mleka se po vstopu pričakuje padec ravni dohodka, zaradi znižanja cen in hkratne nezmožnosti povečevanja proizvodnje, zato so se Aprila letos v Sloveniji začela izplačevati tudi neposredna plačila, ki naj bi krila del izpada tega dohodka. Pri obsegu proizvodnje se bodo z vstopom še povečali pritiski po prenehanju prireje pri majhnih in povečanju prireje pri večjih rejcih (Kavčič, 2003, str. 6). Slovensko mleko je tudi skladno z evropskimi kriteriji glede kakovosti, izvoz mleka in mlečnih izdelkov pa se povečuje. Slovenija izvozi okoli 15% mlečnih izdelkov po večini na trge nekdanje JUG, nekaj pa tudi na zahtevne trge EU (Odkup mleka, 2004). Na uvozni strani prevladuje uvoz iz EU. Za Slovenijo je značilen majhen in razdrobljen trg, saj imamo 10 večjih mlekarn, ki pa po velikosti niso primerljive z evropskimi. Sedanja specializacija tudi ni ugodna, ker proizvajajo širok izbor izdelkov, zato bo potrebna strukturna prenova in nadaljne združitve, če že ni prepozno. Mlekarne so bile glede priprav na EU zaradi počasnega prestrukturiranja in povezovanja tudi najšibkejši člen v vsej mlečni verigi (Sebenik, 2002a, str. 4; Močnik, Plahutnik, Rudman, 2000, str. 57).

V prihodnosti bo treba več narediti tudi na sodelovanju med kmeti in mlekarnami, več pa tudi za promocijo slovenskega mleka. Potrebne bodo naložbe, ki neposredno vplivajo na zmanjšanje tekočih stroškov ter iskanje strateških partnerjev tako doma kot v tujini. Položaj na trgih nekdanje JUG (predvsem Hrvaška in BIH) bo treba še bolj utrditi, kjer imamo dobre možnosti zaradi poznavanja trgov. Prodor na trge EU bo težji, vendar obstajajo možnosti v okviru tržnih niš in uveljavljanju blagovnih znamk. Zanimive so tudi države nekdanje SZ, velik izvozni potencial pa predstavljajo predvsem siri (Sebenik, 2002, str. 4).

6.2. MESO GOVEDI IN MESNA INDUSTRIJA

V Sloveniji je prireja govejega mesa med najpomembnejšimi panogami kmetijstva, čeprav se je število govedi v zadnjem desetletju precej zmanjšalo. Zunanjetrgovinska zaščita, ki se je postopoma zmanjševala zaradi različnih sporazumov, je bila v preteklosti visoka, saj je poleg

carinske dajatve veljala tudi posebna uvozna dajatev. Čeprav je mesno-predelovalna industrija v večini usmerjena na domači trg, meso in mesni izdelki v strukturi izvoza in uvoza zajemajo vodilno mesto. Slovenski uvoz prihaja večinoma iz držav Cefte, največ izdelkov pa se izvozi na trge bivše JUG in EU, predvsem trajni izdelki v Italijo in Nemčijo. Izvoz deloma presega uvoz (Erjavec, Jarc, 1999, str. 60-66; Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2001, str. 38-40).

Slovenija je že v preteklosti urejala trg za meso govedi s podobnimi mehanizmi, ki veljajo v ureditvi EU in kot jih določa WTO. Pred pristopom sta v Sloveniji za uvoz veljala carina in posebna uvozna dajatev, tudi za uvoz iz EU. Iz držav Cefte se je plačevala le carina, trgovina z BIH pa je bila v celoti liberalizirana. Za nekatere izdelke je v carinski tarifi veljal drugačen uvozni režim (Brskanje po tarifi, 2004). Za uvoz v EU se je plačevala carina, zunanjetrgovinski režim EU pa med drugim predpisuje posebno uvožno dajatev, določene pa so tudi različne izvozne spodbude. Režim omogoča tudi nižjo carinsko stopnjo v okviru določene kvote, ko pa je kvota enkrat izčrpana, se blago uvaža po višji carinski stopnji. Z nadaljnimi dogovori z nekaterimi državami o liberalizaciji, pa se lahko kvota npr. poveča ali pa se kvota in carina v celoti ukinita (Kezunovič, 2003, str. 124).

S popolno odpravo carinskih stopenj na uvoz tujih živilskih proizvodov iz EU (kar se je zgodilo z vstopom Slovenije v EU) je potrebno pričakovati po eni strani večjo konkurenco z mesnimi proizvodi na domačem trgu in po drugi strani potrebno izvozno ekspanzijo domačih podjetij, ker tržnega deleža doma ne bodo mogla zadržati. Ker vsaka proizvodnja za izvoz pomeni tudi potrebno zvišanje konkurenčne sposobnosti, se bo panoga morala notranje reorganizirati in prilagoditi (Kaj konkretno pomeni vključitev v EU za mesno predelovalno-industrijo?, 2004). Tudi na trgu v EU se dogajajo spremembe. Proizvodnja je v zadnjih letih manjša od potrošnje in uvoz presega izvoz, tako stanje pa naj bi bilo tudi v prihodnje. Predvsem naj bi se povečal uvoz iz Južne Amerike (Korbar, 2003g, str. 5). Cene pri nas so v primerjavi z Italijo, Avstrijo in povprečjem EU precej nižje (Hrastar, 2004, str. 6). Ker bodo cene tu verjetno ostale najmanj na enaki ravni, povečale pa se bodo podpore, lahko pričakujemo, da se bo slovenska prireja govejega mesa ponovno razmahnila in dosegla večje učinke (Kakšne bodo posledice vstopa v EU za živinorejo?, 2003).

Prireja govejega mesa se že nekaj let nahaja v resnih ekonomskih težavah, saj je tu dohodkovni položaj med slabšimi v kmetijstvu, nadaljne zmanjševanje staleža živine v prihodnje pa lahko stanje še poslabša. Slabosti slovenske klavne in mesno predelovalne industrije so velika razdrobljenost in slabo izkoriščene zmogljivosti, ki presegajo domačo porabo, samostojno nastopanje na trgih ter nizka bruto dodana vrednost na zaposlenega (Jež, Kuhar, 2004). Na trgu je neustrezno predvsem razmerje med rastjo maloprodajnih cen in rastjo odkupnih cen. Težave v govedoreji in nizko odkupno ceno pa povzročata tudi uvoz iz nekaterih držav vzhodne Evrope, ki stanje v govedoreji še poslabšuje. Problem je tudi v klavnica, ker nekatere želijo z znižanjem odkupnih cen zasititi domači trg in nato pobrati izvozne spodbude, predvsem z izvozom na južne trge (Hrastar, 2004, str. 6).

Za uspešno poslovanje v prihodnosti bo nujno treba zmanjšati stroške, posodobiti obrate, izboljšati kakovost in povečati prepoznavnost slovenskih izdelkov doma in v tujini (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 56-57). Pomembno za naprej je tudi, da se bodo zadruga bolj organizirale pri odkupu in prodaji govedi, bolj pa se bodo morale tudi povezovati in delovati v interesu kmetov. Večjo vlogo naj bi imela tudi kmetijsko-gozdarska zbornica z informiranjem kmetov in pomočjo pri usmeritvah. Krizo pa bo treba urediti tudi s pomočjo države, predvsem z ukrepi spodbujanja izvoza (Hrastar, Marinčič Jevnikar, Sebenik, 2003, str. 6).

6.3. VINO IN VINSKI TRG

Ureditev trga z vinom je bila v preteklosti le v nekaterih elementih primerljiva z ureditvijo v EU. Ta trg je bil v Sloveniji precej zaščiten, država pa je dejavnost sorazmerno precej podpirala z različnimi oblikami tržnih in strukturnih ukrepov. Veljala je osnova carina in posebna uvozna dajatev, že nekaj časa pa je veljal prost uvoz iz EU, BIH in Makedonije, za uvoz iz nekaterih držav Cefte pa se je plačevala samo carina (Brskanje po tarifi, 2004). Ob uvozu v EU se plačuje carina in posebna uvozna dajatev, kar je veljalo tudi za uvoz iz Slovenije. Slovenija je v okviru reform sprejela skupno tržno ureditev za vina, vendar je pri tem zahtevala nekatere izjeme (Erjavec, Jarc, 1999, str. 42-48). Leta 2002 je bila uvedena tudi podpora ustanavljanju organizacij proizvajalcev (OP), saj brez teh v prihodnje ne bo mogoče uveljavljati podpor iz ukrepov SKP (Korbar, 2004a, str. 7).

Vinogradništvo predstavlja nekaj več kot 10 % kmetijstva Slovenije (Krašovec, 2002, str. 4). V Sloveniji je 18 večjih vinskih kleti, povečuje pa se število majhnih zasebnih vinarjev. Stroški poslovanja so zaradi zastarelosti opreme in tehnologije veliki, prodaja na domačem trgu pada, izvoz se povečuje, veliko vina pa se uvozi, predvsem iz Makedonije. Letno se izvozi okoli 10 milijonov litrov vina, največ kakovostnega vina; predvsem v ZDA, Nemčijo in na Hrvaško (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 58).

Z vstopom v EU so se razmere na trgu še bolj zaostriale. Trg je v celoti odprt za vino, pridelano v državah članicah, slovensko vino pa se bo na tem trgu soočalo tudi s ponudbo celega sveta, ki je prisotna že sedaj, ter prideluje vino s precej nižjimi stroški. S tem se bo konkurenca še povečala, nekatera naša podjetja naj bi propadla, delež domačih vin v porabi naj bi se zmanjšal na račun uvoženih, padle pa naj bi tudi cene. Po ocenah naj bi po vstopu na naš trg prišlo od 10 - 20 % tujega kakovostnega in sorazmerno dragega vina, predvsem iz sredozemskih držav. Na drugi strani pa je našim vinarjem trg EU popolno odprt, kar lahko ob povezovanju in učinkovitem nastopu predstavlja dobro priložnost (Korbar, 2003, str. 5).

Slovensko vinogradništvo se sooča z velikimi problemi. Premalo je obnov vinogradov, velika je razparceliranost, visoki so stroški proizvodnje, cene vina pa padajo, zato bomo morali nekatere stvari spremeniti. V prihodnje bo treba več investirati v tehnologijo ter iskati nove distribucijske kanale, najvišjo zaščito pa lahko dosežemo s primerno kakovostjo ali boljše vrhunskostjo slovenskega vina. Slovenska proizvodnja vina se bo zato morala preusmeriti v

višje kakovostne razrede, kamor po stroških in naravnih danosti tudi spadamo, še bolj pa se bomo morali organizirati in usmeriti v prodajo vin za izvoz (Hrastar, Marinčič Jevnikar, Sebenik, 2003, str. 6).

6.4. ŽITA IN Z NJO POVEZANA DEJAVNOST

Tudi pridelava poljščin predstavlja pomemben delež dohodka v slovenskem kmetijstvu. Zaradi večinoma težkih obdelovalnih razmer in slabše proizvodne sposobnosti tal je pridelava pri nas dražja kot v drugih državah Evrope. Pridelovalci so precej razdrobljeni in neorganizirani, kar pomeni oslabitev njihove pogajalske pozicije. Tudi trendi pridelave po dejavnostih so neugodni, predvsem velja za žita, sladkorno peso in oljnice, ter nekatere vrtnine. Podjetja v dejavnostih mletja žit, pekarstva in proizvodnji testenin, se že dalj časa pripravljajo na vstop v EU, poslujejo srednje uspešno, po dodani vrednosti pa so vodilna v živilski industriji (Hrastar, Marinčič Jevnikar, Sebenik, 2003, str. 6).

Trg krušnih žit je bil do 1998 nadzorovan z visoko zunanjetrgovinsko zaščito in v celoti administrativno urejen z določitvijo odkupne cene, ter ni bil primerljiv z evropskim. Tržna ureditev primerljiva z EU za žita je bila uvedena do leta 2002. S to ureditvijo se je močno omejil državni vpliv, neposredna prodaja mlinsko predelovalni industriji ali trgovcem z žiti pa sedaj poteka po cenah, ki se oblikujejo na trgu (Notranji trg EU ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 31). Za žita je do vstopa ob uvozu v Slovenijo veljala le carinska stopnja, vendar je bila ta s sporazumi z državami EU, Cefte in nekdanje JUG ukinjena. Za nekatere posamezne izdelke iz carinske tarife je veljalo drugače (Brskanje po tarifi, 2004). Za uvoz na ozemlje EU se plačujeta carina in posebna uvozna dajatev, vendar je bil uvoz iz Slovenije carine oproščen.

Slovenija je neto uvoznik žit. Večina proizvodov je uvoženih iz držav EU, na drugem mestu je uvoz iz držav Cefte, na tretjem pa iz držav nekdanje JUG. Zaradi učinka notranjega trga je pričakovati nadaljne povečanje uvoza, predvsem iz novih članic vzhodne evrope (Madžarska, Poljska). Spremembe v zunanji trgovini do t.i. tretjih držav bodo odvisne od spremembe carinskih dajatev ter tudi od tečaja evra, ki močno vpliva na gibanje mednarodne menjave. Pogoji za mlinsko industrijo se ne bodo bistveno spremenili, uvozna zaščita je bila že dalj časa primerljiva, dobro pa obetajo tudi kvote. Slovenija določene izdelke iz poglavja carinske tarife tudi izvaža, vendar je izvoz majhen, večinoma pa se izvozijo končni izdelki na trge nekdanje JUG, nekaj pa tudi v EU (Korbar, 2003i, str. 5).

6.5. PRIMER SPREMEMBE CARINSKIH DAJATEV

Za vse sektorje kmetijstva in živilstva velja, da so spremembe prevzema carinske tarife EU z vstopom Slovenije odvisne od razlike v carinskih predpisih za posamezne izdelke pred in po vstopu. Večje kot so razlike med dajatvami, ki so veljale v Sloveniji pred vstopom in tistimi, ki sedaj veljajo v EU, večje so spremembe pri zunanjetrgovinskem poslovanju. Znotraj EU ni več carin, zato so izdelki cenejši. Nekatere carine so bile odpravljene že v predpristopnem

obdobju, zato pri teh sektorjih ni velikih sprememb. Pri trgovanju s tretjimi državami se je uvoz bodisi pocenil bodisi podražil. Za posamezne izdelke lahko naredimo primerjavo tako, da pogledamo v carinsko tarifo in primerjamo dajatve v Sloveniji pred prvim majem in dajatve, ki sedaj veljajo v EU.

Slovenija in EU sta imeli pred vstopom usklajeno tarifno oznako, zato je bila mogoča primerjava med posameznimi dajatvami za izdelke pred in po prevzemu skupne carinske tarife EU. Primerjal sem dajatev za blago s tarifno oznako v KN 0201 10 00 10 kar predstavlja mlado govedino visoke kvalitete. To blago spada v drugo poglavje carinske tarife (02 - Meso in užitni klavnični odpadki), prvo podskupino (0201 - Meso, goveje, sveže ali ohlajeno), drugo podskupino (0201 10 - Trupi in polovice⁽¹⁾) (Taric Consultation, 2004).

Tabela 12: Primerjava uvoznih dajatev za izdelek št. 0201 10 00 10 pred in po vstopu v EU

Mlada govedina visoke kval.	Do 30.04.2004	Od 1.05.2004
Uvoz iz EU	9% + 121.3 EUR/100kg	ni carine
Uvoz iz tretjih držav	9% + 121.3 EUR/100 kg	12.8% + 176.8 EUR/100 kg

Vir: Brskanje po tarifi, 2004; Taric Consultation, 2004.

Na dan 30.03.2004 je moral slovenski uvoznik za ta izdelek za uvoz plačati osnovno carino v višini 9% vrednosti blaga in še posebno uvozno dajatev v višini 121.3 EUR/100kg (288.7 SIT kg). Le za uvoz iz BIH uvoznih dajatev ni bilo treba plačati. Uvoznik iz EU je za isto blago moral plačati osnovno carino v višini 12.8% in posebno uvozno dajatev v višini 176.8 EUR/100 kg (420.8 SIT/kg). Uvoz iz EU je bil cenejši, kot pa naš izvoz v EU (Taric Consultation, 2004; Brskanje po tarifi, 2004).

S 1. majem 2004, ko je Slovenija vstopila v EU je trg sproščen, zato vse uvozne dajatve med državami članicami odpadejo, države pa lahko med seboj prosto trgujejo. Slovenija je sprejela carinsko tarifo EU in s tem vse uredbe, ki jih ima EU do tretjih držav. To pomeni, da bodo morali slovenski uvozniki npr. za uvoz iz BIH (Hrvaške) plačati enako kot druge države članice in sicer 12,8% + 176.8 EUR/kg. S tem se bo uvoz precej podražil glede na stanje pred vstopom. Spremenile pa so se tudi razmere za slovenske izvoznike, ki izvažajo na trge tretjih držav. Izvoz se je bodisi podražil ali pa pocenil, kar je odvisno od razlike med carinami tretjih držav do EU in carinami teh držav do Slovenije, ki so veljale pred vstopom v EU.

7. POMEN TRGOV NEKDANJE JUGOSLAVIJE

7.1. ODPRAVA PROSTOTRGOVINSKIH SPORAZUMOV SLOVENIJE

Na podražitev ali pocenitev izvoza in uvoza pa imajo velik vpliv tudi prostotrgovinski sporazumi sklenjeni s tretjimi državami, ki so namenjeni zmanjševanju trgovinskih ovir. Na zunanjetrgovinsko poslovanje Slovenije bo imela velik vpliv ukinitvev nekdanjih sporazumov, ter prevzem sporazumov, ki smo jih sprejeli z vstopom v EU. Slovenija je bila podpisnica številnih multilateralnih in bilateralnih sporazumov o prosti trgovini (EU, EFTA, Cefta,

Baltiške države, Hrvaška, Makedonija, BIH, Turčija, Izrael), v okviru katerih so za uvoz določenih kmetijsko-živilskih proizvodov veljale znižane carinske stopnje ali pa je uvoz potekal v okviru določenih kvot z znižanimi uvoznimi dajatvami. V zadnjih letih so ti sporazumi prispevali k delnemu odpiranju trga s kmetijskimi pridelki in s tem tudi omejili učinkovitost zunanjetrgovinske zaščite (Erjavec, Jarc, 1999, str. 13-16).

Zaradi sklenitve sporazumov, predvsem z državami nekdanje JUG, se je tedanji trend izvoza zopet usmeril na te trge, kar je imelo velik pomen v procesu strukturnega prilagajanja naših podjetij. Ukinjanje visokih carinskih stopenj je pozitivno vplivalo na dodatno zvišanje konkurenčnosti našega blaga, ponovno vzpostavljanje carinske tarife ob ukinitvi veljavnega sporazuma o prosti trgovini, pa bi položaj izvoznikov ponovno poslabšalo (Analiza izvoza in uvoza po ekonomskih skupinah, 1998). Slovenija je v pogajalskih izhodiščih zato zahtevala prehodno obdobje za ohranitev preferencialnega trgovinskega režima z nekaterimi državami (Hrvaško, z Makedonijo in z BIH). Seveda je podala tudi ustrezne argumente. Te države so za nas tradicionalno in ekonomsko pomemben partner, na te trge pa veliko izvažamo tudi kmetijskih in živilskih izdelkov, zato bi imela ukinitve zelo ugodnega trgovinskega režima neugodne posledice na poslovanje nekaterih sektorjev. Kasneje je Slovenija zaradi ugodnih rešitev s strani EU od te zahteve odstopila (Vitez, 1998, str. 1-7).

Slovenija je do vstopa v EU odpovedala svoje obstoječe sporazume o prosti trgovini, ter prevzela sporazume, ki jih je s tretjimi državami sklenila EU. Ukiniti je morala tudi avtonomne ukrepe trgovinske politike, ki so na nekaterih področjih zelo liberalizirali zunanjo trgovino in prevzeti evropsko trgovinsko politiko, ki je bila veljavna v času pristopa Slovenije k EU. Vplivi prevzema sporazumov EU in posledice ukinjanja nekaterih sporazumov, ki jih je imela s tretjimi državami sklenjena samo Slovenija, bodo zelo odvisni od tega, kako pomembna je za nas trgovina z temi državami, in od same oblike na novo sklenjenih sporazumov, ki določajo obseg sprememb (Damijan P. et al., 2002, str. 17-19). Slovenija z večino sporazumov pri odpravi ni imela težav, saj se je skoraj popolnoma prilagodila pravilom EU. Za nekatere države Cefte, ki so postale članice EU, se pričakujejo spremembe predvsem v zvezi s kmetijsko pridelavo in živilsko proizvodnjo, saj te države trgovine ne bodo sprostile le z državami EU, ampak tudi med sabo (Čebular, Grahek, 2003, str. 80-81).

Problem so predstavljali predvsem sporazumi o prosti trgovini s Hrvaško, BIH in Makedonijo, kjer je bil slovenski režim s temi državami ugodnejši od evropskega. S članstvom v EU in z ukinitvijo prostotrgovinskih sporazumov Slovenije, se je našim podjetjem dostop do teh trgov poslabšal, medtem ko se bo položaj konkurentov iz EU relativno izboljšal. Slovenija mora sedaj plačevati enake uvozne dajatve kot tista iz EU, ki so višje, kot jih je določal slovenski sporazum. Sklenitev novih sporazumov za Slovenijo kot celoto ne bo imel bistvenih posledic, saj gre za zelo majhen del slovenske zunanje trgovine (okrog 2% slovenskega izvoza in uvoza) (Damijan P. et al., 2002, str. 9). Predvsem pa bo to vplivalo na sektorje slovenskega gospodarstva, ki so močno vezani na te trge in razmeroma velik del proizvodnje prodajo na njih. Še zlasti pri proizvodnji hrane in pijač, ki imata visoko koncentracijo izvoza (50% izvoza gre na te trge), pa tudi kmetijstvo, ki drugače ni visoko

izvozno usmerjen sektor (Čebular, Grahek, 2003, str. 80-81).

Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti tudi drugo plat teh sporazumov, ki pa jih avtorji bolj malo obravnavajo. Zaradi večje kupne moči našega prebivalstva v primerjavi z državami JV Evrope, predstavlja ob uveljavljanju sporazumov in neplačilu carine ter drugih dajatev, resno grožnjo tudi preusmeritev nakupa prehrabnenih proizvodov na te trge. To pa vpliva na zmanjšanje prodaje domačih proizvajalcev. O uspešnosti sporazumov zato lahko govorimo šele takrat, ko imajo koristi tako uvozniki, kot izvozniki in ko je trgovinska bilanca uravnotežena.

7.2. SPORAZUMI EU IN REŽIM DO TRETJIH DRŽAV

EU ima trgovinske odnose s približno 200 državami. Z mnogimi je že sklenila celo paleto trgovinskih in gospodarskih sporazumov, z nekaterimi pa se o njih še pogaja. Ti sporazumi delujejo po pravilih WTO, osnovna misel pa je predvsem postopna vzpostavitev prostega pretoka blaga, storitev in kapitala, cilji sporazumov pa so predvsem promocija, podpora in nadaljnji razvoj trgovine ter gospodarskega sodelovanja med pogodbenicama. Nekateri sporazumi krijejo vse vidike trgovinskih odnosov, drugi pa se nanašajo le na nekatere izdelke ali skupine izdelkov. Sporazumi se zelo razlikujejo tudi glede na obseg ukinjenih dajatev (Kezunovič, 2003, str. 123-124).

Zunanjetrgovinske sporazume EU bi lahko razdelili v štiri skupine (Instrumenti skupne zunanjetrgovinske politike EU, 2003):

- preferencialni in nepreferencialni trgovinski sporazumi, ki urejajo trgovinsko menjavo s tretjimi državami,
- sporazumi o gospodarskem sodelovanju, ki poleg trgovinske menjave vključujejo še ostale sektorje (npr. finance, sociala, transport, itd.),
- sporazumi o pridruženju vzpostavljajo intenzivnejše gospodarske vezi z državami, ki se nameravajo kmalu vključiti v EU, ne smemo pa jih zamenjevati s,
- sporazumi o pristopu, ki so pravni instrument pri razširitvi EU.

Njihov namen je postopna vzpostavitev območja proste trgovine med EU in pridruženimi državami v določenem časovnem obdobju na podlagi vzajemnosti in na nesomeren način, kar pomeni hitrejšo liberalizacijo na strani EU, kot na strani pridruženih držav. Zaradi povečane trgovine, programov pomoči in vlaganj je EU postala najpomembnejši gospodarski partner držav srednje in vzhodne Evrope, saj danes EU v te države izvozi okoli dve tretjini svojih izdelkov (Od sodelovanja do članstva, 2004).

EU je že sklenila stabilizacijsko-asociacijske sporazume (SAS) s Hrvaško in Makedonijo. Težje je pri BIH ter pri Srbiji in Črni gori. S tema dvema državama EU namreč sporazume šele pripravlja. SAS so v določenem delu podobni našemu sporazumu o pridružitvi in zagotavljajo postopno ukinitvev carin, vendar naj bi se trgovina na področju kmetijstva sprostila šele ob morebitni vključitvi teh držav v EU. Posledice v slovenskem gospodarstvu na

področju kmetijstva bodo odvisne predvsem od razlik v danih koncesijah posameznih strani pogodbenic sporazuma (Čebular, Grahek, 2003, str. 80-81). Ob tem je pomembno tudi, da se bo Sloveniji s pristopom k EU in s prevzemom trgovinskih sporazumov EU izboljšal položaj v trgovanju s številnimi drugimi državami, s katerimi ima EU sklenjene trgovinske sporazume in s katerimi v preteklosti Slovenija ni toliko trgovala.

7.3. VPLIV PREVZEMA STABILIZACIJSKO - ASOCIALJSKIH SPORAZUMOV NA SLOVENIJO

Slovenija je z Makedonijo sklenila Sporazum o prosti trgovini (SPT). Liberalizacija trgovine s kmetijskimi in s predelanimi kmetijskimi izdelki je bila omejena na carinske kvote, v okviru katerih sta si državi priznavali carinsko stopnjo 'prosto'. Podoben sporazum je Slovenija sklenila s Hrvaško, kjer je bila liberalizacija kmetijskih in predelanih kmetijskih izdelkov omejena na koncesije v okviru carinskih kvot. Za nekatere kmetijske izdelke so se carine odpravile, za nekatere občutlivejše pa so se počasi zmanjševale. Z BIH je imela Slovenija sklenjen sporazum o gospodarskem sodelovanju. Pri tem je pomemben podatek, da ima Slovenija s temi državami v trgovanju že dalj časa presežek (Analiza izvoza in uvoza po ekonomskih skupinah, 1998).

Nekaterim državam nekdanje JUG je EU podelila poseben status v trgovanju. To velja predvsem za Makedonijo in Hrvaško. SAS pa za Slovenijo niso tako ugodni kot SPT, saj so asimetrični, kar pomeni, da imajo izdelki s poreklom iz Makedonije in Hrvaške prost vstop na trg EU, medtem ko se izdelki iz EU na teh trgih srečujejo z določenimi carinskimi dajatvami. Prihaja namreč do dodatne zaščite, zato bosta morali ti dve državi za ugodnejši položaj za izvoz iz EU še dopolniti nekatere predpise o zaščiti. Vendar pa skupna ocena kaže, da ta dodatna zaščita ne bo bistveno vplivala na medsebojno trgovino. V trgovanju s Hrvaško na področju kmetijskih izdelkov je SAS dokaj ugoden in zajema večje število tarifnih postavk, za katere daje Hrvaška koncesije, vendar mnogo teh izdelkov Slovenija sploh ne izvažata. Pomembne pa so koncesije za nekatere izdelke, ki jih Slovenija izvažata na Hrvaško, ki jih sporazum o prosti trgovini ni dajal, daje pa jih SAS (Ferlinc, 2003b).

Makedonija je na področju kmetijske proizvodnje ena pomembnejših zunanjetrgovinskih partneric. Slovenija v Makedonijo izvozi približno enkrat več kot Makedonija v Slovenijo. SAS prav tako kot za Hrvaško za uvoz v EU predvideva odpravo nekaterih carin za kmetijske izdelke, razen za nekatere skupine goveda, govejega mesa, vrtnin, sadja, vina in rib. Vendar je ta sporazum manj ugoden ker vsebuje manj postavk za katere so bile ukinjene carine (Vujadinovič, 2003, str. 10-16). Makedonija je podala vzajemne koncesije za kmetijske proizvode, ki jih natančno določa sporazum. Carine za nekatere izdelke se bodo močno povečale, vendar je kmalu pričakovati njihovo znižanje in ponekod njihovo ukinitve, tudi zaradi vstopa Makedonije v WTO leta 2003.

BIH je za slovenska podjetja pomemben izvozni trg kot tudi gospodarstvo, kamor v zadnjih letih pospešeno investiramo. V skladu s sklenjenim sporazumom o prosti trgovini je Slovenija s 1. januarjem 2002 odpravila carine pri uvozu kmetijskih in industrijskih izdelkov s

poreklom iz BIH, BIH pa je za izdelke s poreklom iz Slovenije carine zniževala postopno. Ker pa je Slovenija letos postala članica EU, so s tem prenehali veljati bilateralni sporazumi, s tem pa pri izvozu in uvozu zopet veljajo polne carine. EU je z BIH odpravila carine le za nekatere kmetijske izdelke (Krepitev gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in BIH, 2003).

Slovenija pričakuje poglobitev in razširitev sodelovanja med državami, nastalimi na ozemlju nekdanje JUG in EU, v smislu ugodnejšega trgovinskega režima med EU in navedenimi državami, saj ima nenazadnje na področju nekdanje JUG vlogo tudi v okviru Pakta stabilnosti.

7.4. PRIMER SPORAZUMA SAS EU S HRVAŠKO

Sporazum s Hrvaško je bil podpisan 29.10.2001 in začel veljati januarja 2002. EU je z začetkom veljavnosti sporazuma odpravila carine za industrijske izdelke ter za kmetijske izdelke po poreklu iz Hrvaške, razen za nekatere živilske izdelke, med katerimi so tudi živo govedo (0102), goveje meso (0201 in 0202) ter vino (2204), teletino, nekatere vrtnine, sadje in ribe. Carinske stopnje in posebnosti so navedene v sporazumu. Hrvaška pa je tudi dala določene koncesije za oblikovanje carin in drugih dajatev za kmetijske izdelke po poreklu iz EU. Podrobnejši opisi so navedeni v prilogah k sporazumu (Vitez et al., 2003, str. 1-4).

Primerjal sem dajatev za blago s tarifno oznako v kombinirani nomenklaturi 0401 20 99. Podatke sem vzel iz tabele, ki kaže primerjavo med koncesijo po Sporazumu o pristopu Republike Hrvaške k Cefti (1.03.2003) ter koncesijo po SAS med EU in Hrvaško za najpomembnejše kmetijske izdelke, ki jih je Slovenija izvozila na Hrvaško v letu 2002. Izdelek spada v skupino, katerih izvoz je v letu 2002 presegel 1 milijon dolarjev. Sodi med kmetijske izdelke, navedene v Prilogi IVd k SAS, za katere se carine postopoma zmanjšujejo in se bodo odpravile 1. januarja 2006, in sicer v okviru carinskih kvot, ki se letno povečujejo (Vitez et al., 2003, str. 1-4, str. 51-52).

Izdelek sicer spada pod poglavje 04 - (Mlečni izdelki, Ptičja jajca, Naravni med, Užitni proizvodi živalskega izvora, ki niso navedeni ali zajeti na drugem mestu). Prvo podpoglavje 0401 - (Mleko in smetana, nekoncentrirana, ne vsebuje dodanega sladkorja ali drugih sladil). Drugo podpoglavje pa je 0401 20 (izdelek z vsebnostjo maščobe več kot 1% do vključno 6%). Izdelek spada v razred z več kot 3% maščobe pod rubriko (drugo) (Brskanje po tarifi, 2004).

Tabela 13: Primer koncesije pristopa Hrvaške k Cefta za izdelek Mleko in smetana, kot enega pomembnejših izvoznih izdelkov Slovenije na Hrvaško

Tarifna oznaka	Opis	Izvoz iz Slovenije po sporazumu o prosti trgovini		
		Tarifna oznaka	Car. stopnja (%)	Car. kvota (t), za celotno (0401)
04012099	Mleko in smetana	0401 10 90, 0401 20 19, 0401 20 99, 0401 30 19, 0401 30 39, 0401 30 99	0	12500

Vir: Vitez et al., 2003, str. 51.

Slovenski uvoznik tega blaga iz Hrvaške je moral pred 1.5.2004 za ta izdelek ob uvozu plačati osnovno carino v višini 7.7% od vrednosti blaga in še posebno uvozno dajatev v višini 16 EUR/100 kg (38 SIT/kg) uvoženega blaga. Prost je bil le uvoz iz BIH ter iz Italije (Brskanje po tarifi, 2004). Uvoznik iz EU je za ta izdelek moral plačati posebno uvozno dajatev v višini 21,8 EUR/100 kg blaga (52 SIT/kg), medtem ko carine zaradi sklenjenega sporazuma SAS ni bilo treba plačati. Za ta izdelek za izvoz iz EU ni predvidenih nobenih izvoznih spodbud (TARIC Consultation, 2004). Hrvaška je članica sporazuma Cefta (kot je bila tudi Slovenija do 30.04.2004) in je imela v okviru tega sporazuma za uvoz celotne skupine izdelkov (0401) iz Slovenije določeno carinsko stopnjo 0% in določeno carinsko kvoto v višini 12.500t.

Tabela 14: Primer koncesije stabilizacijsko pridružitvenega sporazuma za izdelek Mleko in smetana kot enega pomembnejših izvoznih izdelkov Slovenije na Hrvaško

Tarifna oznaka	Opis	Izvoz v Hrvaško po SAS					
		2004		2005		2006	
		Carinska stopnja (%)	Carinska kvota (t)	Carinska stopnja (%)	Carinska kvota (t)	Carinska stopnja (%)	Carinska kvota (t)
0401	Mleko in smetana	40% MFN	3300	20% MFN	3450	0	3600

Vir: Vitez et al., 2003, str. 51.

S 1. majem 2004 so za slovenske uvoznike in izvoznike začeli veljati novi predpisi. Prevzeli smo carinsko tarifo EU in s tem tudi vse carinske stopnje, sporazume... S pristopom Slovenije k EU je Slovenija odpovedala sporazum o prosti trgovini z Republiko Hrvaško in prevzela SAS, ki velja med Republiko Hrvaško ter EU. Slovenski uvoznik bo moral po novem za uvoz iz Hrvaške za to mleko plačati posebno uvozno dajatev v višini 21.8 EUR/100kg (TARIC Consultation, 2004). Ta sporazum za uvoz skupine izdelkov (0401) iz Slovenije na Hrvaško predvideva leta 2004 40% MFN, leta 2005 20% MFN in od leta 2006 0% MFN dajatev. Carinska kvota za uvoz izdelkov v letu 2004 znaša 3.300t blaga, v letu

2005 - 3.450t, v letu 2006 – 3.600t in v letu 2007 - 3.750t blaga. Kvota se bo tudi po letu 2007 sorazmerno povečevala.

Izvoz po sporazumu o pristopu k Cefti je vseboval carinsko kvoto v višini 12.500t blaga za celotno skupino šestih izdelkov skupine 0401. Sedanje razmere po sporazumu SAS za leto 2004 pa predvidevajo carinsko dajatev v višini 40% MFN in carinsko kvoto 3.300 t, odpravo carin do leta 2006 in povečevanje kvot za 150t letno. Iz tega lahko sklepamo, da so se razmere za naše izvoznike poslabšale, saj je na voljo precej manj kvot in možnosti za izvoz. Poleg tega pa do 2006 za te izdelke velja tudi carina nad določeno kvoto, česar pa sporazum Cefta ni vseboval. Tako nam vstop v EU na tem področju ne prinaša nič dobrega. Ministrstvo za kmetijstvo si sicer prizadeva, da bi Slovenija dobila dodatne izvozne kvote ali pa da bi za nas veljali posebni pogoji za vse trge nekdanje JUG. Razmere za slovenske izvoznike na Hrvaško se bodo izboljšale najkasneje z vstopom Hrvaške v EU, zagotovo pa tudi prej, saj je pričakovati da bosta gospodarstvi že kmalu nadaljevali dopolnilne sporazume in s tem zmanjševali ovire v trgovanju.

8. PRIHODNJI RAZVOJ SLOVENSKEGA KMETIJSTVA IN ŽPI

Do leta 2014 naj bi kmetijstvo še vedno predstavljalo največji delež v proračunu EU. Slovenci za celotno območje pridelamo hrane komaj za nekaj dni, zato naj glede tega ne bi imeli težav, vendar bo to predvsem odvisno od uspešnosti naših živilskih podjetij. Ob tem velja dodati, da imajo slovenski kmetijsko-živilski trgi vsako leto manj možnosti za zaščito v obliki carinskih dajatev, zato so ukrepi za izboljšanje konkurenčnosti vse bolj nujni, ŽPI in kmetijstvo pa se morata po vstopu v EU še tesneje povezati (Krašovec, Sebenik, 2003, str. 6).

Za uspešno kmetijstvo bo v prihodnje treba odpraviti predvsem nekatere slabosti. Prilagajanje trgov EU z vidika cen, kakovosti in tehnologij je počasno, informiranost o kmetijstvu in o drugih dejavnostih je na nizki ravni, povezovanje z ostalimi gospodarskimi panogami pa šibko, vse to pa vpliva tudi na slabe zaposlitvene možnosti (Kovač, 2002, str. 42). Slaba je prisotnost in izkoriščenost distribucijskih poti za dostop na posamezne kmetijske trge, velik problem pa je tudi prevladujoč položaj kratkoročnih ciljev (cenovno in dohodkovno vezanih) nad dolgoročnimi (razvojno vezanimi) cilji (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 149-151). Največje nevarnosti se kažejo v neizkoriščenih sredstvih iz programov EU, slabem vodenju KP, zaviranju razvoja skozi kvote, omejenosti pozitivnih učinkov le na del kmetijstva in regij, ter v odseljivanju iz odročnejših leg podeželja. Odvisnost od subvencij lahko ob prenizkih zneskih pomeni nevarnost za opuščanje kmetijskih površin, nevarnost pa predstavlja tudi nezmožnost prilagoditve na podpore (But, Erjavec, Jarc, 2002).

Kmetijstvo doživlja precejšnje strukturne spremembe. Bodoče kmetije bodo morale biti, če bodo njihovi lastniki želeli od kmetovanja tudi primerno živeti, sodobnejše in s tem produktivnejše, večje, na bistveno višji podjetniški ravni ter predvsem tržno naravnane, drugače bo potrebno poiskati dohodke drugje. Neizkoriščene so predvsem možnosti skupnih

storitev in možnost dodatnega zaslužka z dopolnilnimi dejavnostmi. S povezovanjem v kmetijstvu je mogoče znižati stroške proizvodnje in stroške nastopa na trgih. Zaradi sprememb na trgih in pogojev pridelave bo treba razviti dejavnosti, ki so delovno zahtevnejše, zahtevajo več znanja in finančnih sredstev za razvoj in ne potrebujejo velikih površin za obdelovanje. Možnosti so predvsem v sadjarstvu, vrtnarstvu, vinarstvu in hmeljarstvu. Za vse to pa je potrebno znanje, zato bo potrebna dopolnitev in prenova programov izobraževanja (Hrastar, Marinčič Jevnikar, Sebenik, 2003, str. 6).

V Sloveniji je preveliko število živilskih podjetij, ki proizvajajo podobne vrste proizvodov, kar vodi k povečanju stroškov in nekonkurenčnosti na trgu v boju z velikimi tujimi podjetji. Zato bo potrebna delitev dela v smislu proizvodnje posameznih vrst proizvodov v posameznih obratih (Kaj konkretno pomeni vključitev v EU za mesno predelovalno-industrijo?, 2004). Živilska industrija se mora usmeriti v specializacijo, združevanje proizvodnje in povezovanje v grozde. "Slednje omogoča podjetjem specializacijo, v medsebojnem sodelovanju pa nastaja znanje, ki je osnova konkurenčnih prednosti tudi v globalnem pogledu" (Damijan P. et al., 2002, str. 131-132). V slovenski ŽPI so se in se bodo še dogajale spremembe, ena najpomembnejših pa je koncentracija podjetij, predvsem v mlekarstvu in mesno-predelovalni industriji. Ker so ta podjetja majhna in zaradi tega dokaj učinkovita, se pričakuje tudi naraščanje prevzemov in pripojitev. Pomembno bo tehnološko prestrukturiranje ter več vlaganj v raziskave in razvoj, v to pa podjetja ne sili samo vstop v EU, ampak tudi poslabšanje poslovanja v zadnjih nekaj letih (Slovenska ŽPI pred vstopom v EU, 2002).

Za slovensko ŽPI bo dobro, če bo ohranila tržni delež doma, bolj pa naj se usmeri tudi na trge EU. Na tretjih trgih bo treba povečati kapitalna vlaganja. Predvsem bo potrebno okrepiti položaj na trgih nekdanje JUG in izkoristiti vse prednosti poznavanja teh trgov, na domačem trgu pa pospešeno vlagati v panoge, ki so dolgoročno perspektivne (Papež, 2003, str. 6). Cenovno nekonkurenčna in neprilagodljiva slovenska živilska podjetja bodo morala, če bodo želela obdržati položaje na domačem trgu, izboljšati vse elemente ponudbe, predvsem cene proizvodov ter stroškovno-cenovne marže. Plodno sodelovanje domačih živilskih podjetij z mednarodnimi trgovci jim lahko omogoči dostop do novih trgov v tujini, vendar si to lahko obetajo le podjetja z najvišjo cenovno konkurenčnostjo, s primerno kakovostjo in z zadostnimi zmogljivostmi (Ali se bodo živilski izdelki po vstopu res pocenili?, 2003).

Širitve pomeni več trgovanja, večji trg in prinaša velike izzive. Ponudile se bodo nove tržne možnosti, novi trendi povpraševanja in možnosti povezovanja, ki bodo posameznemu kmetijskemu ali živilskemu proizvajalcu ponudile tudi nove perspektive. Naše kmetijstvo in ŽPI na skupnem trgu v masovni proizvodnji ne moreta biti konkurenčna, imata pa dobre možnosti v tržnih nišah, v tradicionalnih proizvodih, z okolju prijazno, kakovostno ter varno hrano, ter s tem možnost nastopa na zahtevnih trgih, saj je po teh proizvodih vedno več povpraševanja (Državni razvojni program RS 2001-2006, 2001, str. 149-151). Slovenija je na tem področju lahko zelo konkurenčna, saj je zaradi naravne raznolikosti mogoča pestra pridelava, pestra ter močna pa je tudi predelovalna industrija, ki lahko zadovolji potrebe novih trgov. Pomembno za prepoznavnost je tudi uvajanje blagovnih znamk.

Slovenija lahko ob konkurenčnejših razmerah ter ob ciljno naravnani KP ohrani kmetijstvo in ga usmerja v večjo učinkovitost. Za uspeh posameznih gospodarstev in dejavnosti bo vse večjega pomena nenehno informiranje, izobraževanje in vzpodbujanje pri iskanju konkurenčnih prednosti in priložnosti. V Sloveniji je vzpostavljena mreža svetovanja in izobraževanja, vendar bodo morale imeti zadruga ter druga interesna združenja večji pomen v obliki informiranja svojih članov, prizadevanju za njihovo povezovanje ter za izvajanje skupnih storitev. Nujno je treba posodobiti živilska podjetja, brez mladih pa slovensko kmetijstvo tudi nima prihodnosti, saj so ti prevzemniki kmetij (Izzivi, predvsem priložnosti za evropske kmete ob širitvi, 2004). V prihodnje bo treba vse izpogajano učinkovito izvesti ter si prizadevati za čim večji vpliv pri odločanju v SKP. Nujno bo sodelovanje s sosednjimi državami, pomembna pa bo tudi ustrezna nadgradnja trgovinskih sporazumov, ki jih ima EU s tretjimi državami, predvsem zaradi pomena trgov nekdanje JUG.

9. SKLEP

Najprej moram poudariti, da je v času pisanja diplomskega dela Slovenija ravno vstopila v EU, zato je Slovenija veliko stvari urejala šele v zadnjem obdobju, nekatere pa bo dorekla šele po vstopu. Vse to sem poskušal kar v največji meri upoštevati in zato uporabljal najbolj ažurne ter splošne podatke, vendar zaradi hitrih sprememb manjši del navedb, ne velja več popolnoma.

Stroški, ki so nastali zaradi vključitve Slovenije v EU, niso zanemarljivi, vendar nanje ne smemo gledati zgolj kot stroške vključevanja v EU, temveč tudi kot neizogibne stroške tranzicije. Koristi lahko pričakujemo predvsem dolgoročno, in to le, če se bodo podjetja in ekonomska politika znali prilagoditi novemu ekonomskemu okolju. Koristi in stroški pa tudi ne bodo enakomerno razporejeni, nekatere gospodarske panoge bodo pridobile, druge morda izgubile. Slovenija je v zadnjem obdobju stalno napredovala in pri tem razvila delujoče tržno gospodarstvo, ter se dobro pripravila na vstop. Pri tem sta pomembno vlogo odigrala tudi naše kmetijstvo in pripadajoča ŽPI, ki sta kljub nekaterim problemom prebodili tranzicijo. Dejavnosti sta v večini pripravljene na nove izzive, vendar še obstajajo nekatere stvari, ki jih bo treba spremeniti. Tu predvsem mislim na potrebno prestrukturiranje in boljšo prilagoditev trgov.

Z včlanitvijo se spreminja relativen pomen posameznih politik, zato je treba čas in način odločanja prilagoditi načinu delovanja EU. V zadnjih letih je Slovenija z reformami izvajala ukrepe, ki so bili podobni ukrepom SKP, zato glede ureditev velikih sprememb ne bo. Velik del naše zunanje trgovine je bil že v preteklosti povezan z EU, ta trgovina pa je sedaj postala notranja. Zaradi proste trgovine se velikih sprememb v preusmeritvi trgovine na te trge ne pričakuje, lahko pa pričakujemo več trgovanja z novimi članicami iz vzhodne Evrope. Vstop v EU pomeni tudi boljše pogoje na svetovnem trgu, kjer ima EU velik vpliv, predvsem v nadaljni liberalizaciji kmetijsko-živilskih trgov, ki se zdi neizogibna. EU temelji na enotnosti, zato je morala Slovenija prevzeti njen pravni red na vseh področjih, med katerimi sta

kmetijstvo in zunanja trgovina med pomembnejšimi. Pravni red na področju zunanje trgovine je uvajala postopoma, že dalj časa je izvajala podobne ukrepe, razlike pa so bile le v višini dajatev. Z vstopom se je Slovenija odpovedala pomembnemu delu svoje nacionalne ekonomske suverenosti, vednar bo sorazmerno svojemu deležu sodelovala v procesu odločanja o skupnih zadevah.

Na splošno bodo imeli največ težav tisti proizvajalci, ki so usmerjeni pretežno na domači trg, ki so bili v preteklosti bolj zaščiteni in pri katerih so potrebna prestrukturiranja. Ti se bodo težje prilagodili novim konkurenčnim pritiskom, sem pa sodita tudi kmetijstvo in prehrabena industrija. Kakšne bodo izgube, je težko napovedati. Za posamezne sektorje bodo verjetno najpomembnejše spremembe v zvezi s povečanim trgovanjem na enotnem trgu EU, predvsem pa hujši pritisk tuje konkurence in posledično zniževanje cen ter dohodka. Vzpostavitev skupnega ekonomskega sistema pa bo tudi zmanjšala neposredno vlogo države, še povečala gospodarske priložnosti; močna konkurenca pa bo kmetijstvo in živilstvo silila v večjo konkurenčno sposobnost. Seveda bomo po vstopu morali paziti na nekatere stvari, saj so prva leta po vstopu po izkušnjah drugih najtežja. Ker pa je Slovenija z Evropo že dalj časa povezana in ker so tudi rezultati pogajanj dokaj ugodni, se pričakuje, da se ekonomski položaj kmetijstva in živilstva kot celote ne bo bistveno spremenil oziroma poslabšal.

Za posamezne sektorje so se spremenile tudi razmere v trgovanju s tretjimi državami, predvsem z državami nekdanje JUG. Sporazumi o prosti trgovini, ki jih je imela sklenjene Slovenija, so bili bolj ugodni od sedaj veljavnih sporazumov EU s temi državami. Kratkoročno se sicer pričakuje odvrčanje trgovine s temi državami, vendar pogajanja o liberalizaciji potekajo, nenazadnje pa naj bi tudi te države enkrat postale članice EU. Čeprav se slovenskemu kmetijstvu in ŽPI v prihodnosti ne obetajo preveč dobri časi imamo možnosti za preživetje. V prvi vrsti bo treba odpraviti nekatere slabosti, čim bolj zmanjšati nevarnosti, predvsem pa izkoristiti naše prednosti in priložnosti.

LITERATURA

1. Bobek Vito, Živko Tjaša: Poslovni vodnik po skupni zunanjetrgovinski politiki EU. Ljubljana : GZS, 2002. 130 str.
2. Cirk Petra: Carinske stopnje. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?IDpm=6558>], 23.02.2004.
3. Čebular Alenka, Grahek Urška: Slovenija v Evropski uniji: 178 odgovorov o vključevanju Slovenije v Evropsko Unijo. Ljubljana : Urad vlade RS za informiranje, 2003. 172 str.
4. Čotar Silvester: Izvajanje sistema dovoljenj in izvoznih nadomestil pri blagovni menjavi s tretjimi državami. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/ArhivNovic.asp?ID=14120>], 01.03.2004.
5. Damijan P. Jože et al.: Ocena makro in mikroekonomskih učinkov vstopa Slovenije v Evropsko Unijo. Ljubljana : GZS, 2002. 149 str.

6. Erjavec Emil, Jarc Iztok: Pogajalsko izhodišče RS za področje 7 kmetijstvo. Ljubljana : Ožja pogajalska skupina za pristop RS k Evropski uniji, 1999. 112 str. 5 pril.
7. Erjavec Emil, Rednak Miroslav, Volk Tina: Izidi in obeti pristopnih pogajanj za kmetijstvo. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002), 52, str. 4-5.
8. Ferlinc Maja: Carinska unija. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?ID=8705&IDpm=6020>], 04.02.2003.
9. Ferlinc Maja: Podatkovna baza TARIC. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?ID=10164&IDpm=6692>], 18.04.2003a.
10. Ferlinc Maja: Trgovinske preference. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?ID=10308&IDpm=6692>], 28.04.2003b.
11. Hrastar Kristijan: V treh letih propadlo 10 tisoč kmetij. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 45, str. 3.
12. Hrastar Kristijan: Skupni nastopi pri zastopanju kmetov. Kmečki glas, Ljubljana, 61(2004), 9, str. 6.
13. Hrastar Kristijan, Marinčič Jevnikar Marinka, Sebenik Darinka: Spremembe so nujne pri kmetih in svetovalcih. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 49, str. 6.
14. Hrovatin Marjeta: V očeh Bruslja smo neproblematični. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002), 37, str. 5.
15. Jež Boris, Kuhar Aleš: Evropska unija-naša stvarnost: Pridelovalci in predelovalci mleka, mesa in vina optimistični pred vstopom v EU. Portorož : Zadržna zveza Slovenije.
[URL: <http://ius.info/eu/novice.asp>], 10.03.2004.
16. Kavčič Stane: Ocena ekonomskih učinkov agrarnopolitičnih razmer v slovenskem kmetijstvu. Doktorska Disertacija. Domžale : Biotehniška Fakulteta, 2000. 172 str.
17. Kavčič Stane: Dohodki slovenskih kmetov po pristopu k EU. Kmečki glas, Ljubljana, 50(2003), 12, str. 6.
18. Kezunovič Maja: Slovenija in Evropska unija - o pogajanjih in njihovih posledicah. Ljubljana : Urad vlade RS za informiranje, 2003. 151 str.
19. Kmet Župančič Rotija, Kovačič Gorazd, Kušar Janez: Strukturne spremembe v predelovalnih dejavnostih v Sloveniji. Delovni zvezek : UMAR, Ljubljana, 12(2003), 2, 33 str.
20. Korbar Uroš: Bolj evropsko od evropskega, Slovensko. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002), 2, str. 1.
21. Korbar Uroš: Skupna kmetijska politika. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002a), 40, str. 5.
22. Korbar Uroš: Kaj je tržnocenovna politika?. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002b), 41; 42, str. 5.
23. Korbar Uroš: Odločila bo tudi reforma kmetijske politike. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002c), 51, str. 5.
24. Korbar Uroš: Za dolgoročno izboljšanje dohodkovnega položaja kmeta. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002d), 52, str. 2.
25. Korbar Uroš: Skrajni čas za streznitev. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 37, str. 5.
26. Korbar Uroš: Razvoj podeželja, uspeh le ob izpolnitvi vseh pogojev. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003a), 12, str. 4.

27. Korbar Uroš: Evropski da in reforma SKP. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003b), 53, str. 5.
28. Korbar Uroš: Slovenska smer v reformo. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003c), 49, str. 5.
29. Korbar Uroš: Za večjo konkurenčnost kakovosti. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003d), 41, str. 5.
30. Korbar Uroš: Razmere kličejo po obravnavi v državnem zboru. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003e), 17, str. 4.
31. Korbar Uroš: Različni pogledi na sproščanje kmetijsko-živilske trgovine. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003f), 17, str. 5.
32. Korbar Uroš: Korenite spremembe na trgu govedi. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003g), 50, str. 5.
33. Korbar Uroš: Razvoj podeželja, uspeh le ob izpolnitvi vseh pogojev. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003h), 12, str. 4.
34. Korbar Uroš: Previdnost pri napovedi dogajanj na trgih. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003i), 34, str. 5.
35. Korbar Uroš: Kakšen reformski scenarij bo vprašljiv. Kmečki glas, Ljubljana, 61(2004), 5, str. 5.
36. Korbar Uroš: Skupna kmetijska politika poslej tudi pri nas. Kmečki glas, Ljubljana, 61(2004a), 10, str. 7.
37. Korbar Uroš: Širitev kot izziv za kmeta podjetnika. Kmečki glas, Ljubljana, 61(2004b), 7, str. 5.
38. Kovač Mateja: Primarna dejavnost - politika in stanje v Sloveniji v primerjavi z EU. Delovni zvezek : UMAR, Ljubljana, 11(2002), 3, 53 str.
39. Krašovec Zlata: Kako polna bo mreža. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002), 19, str. 4.
40. Krašovec Zlata: Prednosti ohraniti tudi v Evropski uniji. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 40, str. 5.
41. Krašovec Zlata, Sebenik Darinka: Kmetijski lobi - zakaj pa ne!. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 44, str. 6.
42. Lukovič Vesna: Komentar k carinski tarifi. Ljubljana : Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj. [URL: <http://www2.gov.si:8118/txt/.html>], 30.03.2004.
43. Močnik Mirjam, Plahutnik Andrej, Rudman Barbara: Notranji trg Evropske unije ter Slovensko kmetijstvo in živilska industrija. Ljubljana : GZS, 2000. 61 str.
44. Papež Marjan: Ne bo jim lahko. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 18, str. 6.
45. Pirc Dijana: Oddelek za zunanjo trgovino. Ljubljana : ARSKTRP. [URL: http://www.arsktrp.gov.si/index.php?stran=oddelek_za_zunanjo_trgovino], 23.03.2004.
46. Popovič Snežana: Pregled pogajanj za pristop k EU na področju kmetijstva: Pogajalski dokumenti RS za področje kmetijstva: Slovensko kmetijstvo in EU. Ljubljana : MKGP. [URL: http://www.gov.si/mkgp/slo/doc/Rezultati_pogajanj_kmetijstvo.doc], 09.03.2004.
47. Predovnik Mitja: ZT Statistika 2003. Ljubljana : GZS. [URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?IDpm=7738>], 25.02.2004.
48. Prešeren Metka: Srednje evropska podjetja še vedno niso dovolj pripravljena na vstop v enotni evropski trg. Ljubljana : GZS. [URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?IDpm=7065>], 27.05.2003.

49. Rednak Miroslav et al.: Slovensko kmetijstvo 1992-2006. 2. konferenca DAES - Slovensko kmetijstvo in evropska unija. Ljubljana : Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije, 2003, str. 15-24.
50. Sebenik Darinka: Po vstopu bo presežek enkrat večji. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002), 45, str. 4.
51. Sebenik Darinka: Znižanje ali ukinjanja izvozne spodbude že letos. Kmečki glas, Ljubljana, 59(2002a), 14, str. 4.
52. Sebenik Darinka: Po vstopu v EU na slabšem. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003), 26, str. 2.
53. Sebenik Darinka: Subvencije se bodo seštevale. Kmečki glas, Ljubljana, 60(2003a), 20, str. 5.
54. Tilia Mateja et. al.: Notranji trg Eu in trgovinska dejavnost. Ljubljana : GZS, 2000, 48 str.
55. Vitez Renata: Pogajalsko izhodišče RS za področje 26. Zunanji ekonomski odnosi in mednarodna razvojna pomoč. Ljubljana : Ožja pogajalska skupina za pristop RS k Evropski uniji, 1998. 7 str. 6 pril.
56. Vitez Renata et.al: Stabilizacijsko pridružitveni sporazum med Republiko Hrvaško ter Evropskimi skupnostmi in njihovimi državami članicami (posledice za Slovenijo ob vstopu v EU). Ljubljana : Ministrstvo za gospodarstvo, 2003. 52 str., 9 tbl.
57. Vujadinovič Dušan: Trgovanje s kmetijskimi in agroživilskimi proizvodi: Stanje in spremembe po vstopu v EU. Ljubljana : MKGP, 2003. 33 str.
58. Žavcer Irena: Ekonomski izračuni za kmetijstvo 1995-2003. Ljubljana : SURS. [URL: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=189], 31.03.2004.

VIRI

1. Agricultural situation in candidate countries: Country report on Slovenia. Bruselj : European Commission. [URL: <http://europe.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/publi/countryrep/slovenia.pdf>], 1.7. 2002.
2. Ali bo odkupna cena mleka po vstopu v EU višja ali nižja?. Ljubljana : MKGP. [URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/173-32/>], 28.02.2004.
3. Ali bo slovenska vlada zaščitila podjetja, ki jih bo vstop v EU najbolj prizadel?. Ljubljana : Ministrstvo za gospodarstvo. [URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/48-10/>], 12.03.2003.
4. Ali se bodo živilski izdelki po vstopu res pocenili?. Ljubljana : MKGP. [URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/772-146/>], 14.03.2003.
5. Analiza izvoza in uvoza po ekonomskih skupinah. Ljubljana : Ožja pogajalska skupina. [URL: <http://www.gov.si/ops/datoteke/pi/slo/26priloga1.doc>], 18.12.1998.
6. Blagovna menjava. Ljubljana: Urad vlade za informiranje. [URL: <http://www.uvi.si/cefta2003/slo/cefta/blagovna-menjava/>], 21.04.2004.
7. Brskanje po tarifi. [URL: [http://www2.gov.si:8118/pls/tar/Tarifa\\$.Startup](http://www2.gov.si:8118/pls/tar/Tarifa$.Startup)], 24.04.2004.

8. But Franci, Erjavec Emil, Jarc Iztok: Ocena pristopnih pogajanj na področju kmetijstva. Ljubljana : Ožja pogajalska skupina.
[URL: http://www.gov.si/ops/datoteke/razno/slo/ocena_pogajanja_kmetijstvo.ppt], 16.12.2002.
9. Carinske oprostitev po 1.5.2004. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/ArhivNovic.asp?ID=14169&IDpm=-1>], 03.03.2004.
10. Comprehensive monitoring report on Slovenia's preparations for membership. Bruselj : European Commission, 2003. 56 str.
11. Članice Cefta bodo sodelovale tudi po 1. maju 2004. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://novicemkgp.amadej.si/index.pl?id=140>], 26.09.2004.
12. Državni razvojni program RS 2001-2006. Ljubljana : Ministrstvo za gospodarstvo, 2001. 182 str.
13. Ekonomsko ogledalo. Ljubljana : UMAR, 8(2003), 3, 24 str.
14. Ekonomsko ogledalo. Ljubljana : UMAR, 8(2003a), 7, 24 str.
15. Ekonomsko ogledalo. Ljubljana : UMAR, 8(2003b), 10, 22 str.
16. Evropska unija in svet.
[URL: http://www.evropska-unija.si/pages/evropska_unija/eu_svet/], 08.03.2004.
17. Glas gospodarstva. Ljubljana : GZS, 8(2004), 1, 104 str.
18. Instrumenti skupne zunanjetrgovinske politike EU. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?ID=10335&IDpm=6020>], 15.01.2003.
19. Interna gradiva Statističnega urada RS.
20. Izzivi, predvsem priložnosti za evropske kmete ob širitvi. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://novicemkgp.amadej.si/index.pl?id=214>], 09.02.2004.
21. Kaj konkretno pomeni vključitev v EU za mesno predelovalno-industrijo?. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/184-32/>], 28.02.2004.
22. Kako bo s carinami?. Ljubljana : Ministrstvo za gospodarstvo.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/643-165/>], 5.12.2000.
23. Kako bo vstop vplival na živilsko-predelovalno industrijo?. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/776-32/>], 14.03.2003.
24. Kakšne bodo posledice vstopa v EU za živinorejo?. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/170-32/>], 15.03.2003.
25. Kakšne so prednosti in slabosti vključitve v Evropsko unijo?. Ljubljana : SVEZ.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/814-116/>], 7.03.2003.
26. Kmetijski dohodki v novinkah bodo po širitvi EU višji. Ljubljana : STA.
[URL: <http://evropa.gov.si/aktualno/2004/>], 01.03.2004.
27. Koliko pomoči lahko pričakuje slovensko kmetijstvo in iz katerih evropskih skladov?. Ljubljana : MKGP.
[URL: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/165-31/>], 15.03.2003.
28. Kombinirana nomenklatura. Ljubljana : Ministrstvo za finance.
[URL: http://carina.gov.si/slov/uv_dajatve/kombinirana_nomenklatura.htm], 08.03.2004.
29. Kramar Marjan: SID - Partner živilskopredelovalnih podjetij doma in v tujini. Ljubljana :

- GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/ASPDatoteka.asp?ID=2591>], 10.06.2003.
30. Krepitev gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in BIH. Ljubljana : Ministrstvo za gospodarstvo.
[URL: http://www.mg-s.si/ekonomski_odnosi/aktualno/index.php?akcija=cela&id_novica=94], 18.06.2003.
31. Kuhar Aleš: Ocena stanja v slovenski živilski industriji v letu 2002. Ljubljana : Biotehniška fakulteta.
[URL: <http://www.gzs.si/ASPDatoteka.asp?ID=2571>], 10.06.2003.
32. Namen, cilji in obseg sporazuma Cefta. Ljubljana : Urad vlade za informiranje.
[URL: <http://www.uvi.si/cefta2003/slo/cefta/namen/>], 28.04.2004.
33. Nekateri osnovni dogovori in posledice procesa vključevanja Slovenije v Evropsko unijo. Ljubljana : SVEZ. [URL: <http://www.gzs.si/Nivo3.asp?IDpm=6282>], 07.01.2003.
34. Notranji trg in štiri svoboščine.
[URL: http://www.evropska-unija.si/pages/evropska_unija/vodic/notranji_trg_in_stiri_svoboscine.html], 8.03.2004.
35. Odkup mleka. Ljubljana : GIZ Mlekarstvo Slovenije.
[URL: <http://www.odkupmleka.com/>], 18.3.2004.
36. Odmevi: TV oddaja. Ljubljana : TV Slovenija.
[URL: <http://www.rtv slo.si/odmevi/arhiv.php>], 9.02.2004.
37. Od sodelovanja do članstva. [URL: http://www.evropska-unija.si/pages/evropska_unija/siritev/siritev_brez_primere_od_sodelovanja_do_clanstva.html], 08.03.2004.
38. Pravni red skupnosti. Ljubljana : Urad vlade RS za informiranje.
[URL: http://www.evropska-unija.si/pages/evropska_unija/vodic/pravni_red_skupnosti.html], 8.03.2004.
39. Roštan Irena: Kazalniki poslovanja 2002. Ljubljana : GZS.
[URL: <http://www.gzs.si/ASPDatoteka.asp?ID=6452>], 28.05.2003.
40. SKP EU. Ljubljana : Informacijski center Delegacije evropske komisije v Sloveniji, 2001. 2 str.
41. Skupna kmetijska politika.
[URL: http://www.evropska-unija.si/pages/evropska_unija/vodic/politike_skupnosti.html], 8.03.2004.
42. Slovenska ŽPI pred vstopom v EU. Ljubljana : STA.
[URL: <http://evropa.gov.si/aktualno/2002/>], 22.02.2002.
43. Statistične informacije. Ljubljana : SURS, 2004, 57, 30 str.
44. Statistični letopis RS 2003. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2003. 660 str.
45. TARIC Consulation. Bruselj : European Commission.
[URL: http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/cgi-bin/tarchap?Lang=EN], 24.04.2004.
46. The 2003 Agricultural Year. Bruselj : European Commission.
[URL: http://europe.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003/table_en/2012.pdf], 15.6.2004.

47. Ustanovitev agencije ARSKTRP. Ljubljana : ARSKTRP.
[URL: <http://www.arsktrp.gov.si/index.php?stran=ustanovitev>], 30.03.2004.
48. Zakon o carinski Tarifi (Uradni list RS, št. 66/00).
49. Zakonodaja EU. Ljubljana : Euro info center.
[URL: http://eic.pcmg.si/sl/zakonodaja_eu.asp?id_tip1=40], 08.03.2004.
50. Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/00).
51. Živilska industrija pred vstopom v EU zaostaja s prestrukturiranjem. Ljubljana : STA.
[URL: <http://evropa.gov.si/aktualno/2003/>], 23.04.2003.